

280091

LUCEAFĂRUL

Serie nouă

Martie 1944

Anul IV

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. D. ROȘCA, OLIMPIU BOITOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: I. Agârbiceanu, Nicolae Albu, Mircea Alexiu, S. Anderco, Corneliu Axente, Nicolae Balcă, A. P. Bănuț, Vlaicu Bârna, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Radu Brateș, Petre Bucșa, Al. Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Ilie Dăianu, Dimitrie Danciu, Romeo Dăscălescu, Al. Dima, Petru Drăghici, I. Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Vasile Gionea, Victor Iancu, Zorica Lațcu, Șt. Manciulea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Iosif Moruțan, Eugenia Mureșanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, Ioan Râmbu, Marcel Romanescu, M. G. Samarineanu, Constantin Sassu, Ion Șugariu, Virgil Șotropa, L. V. Spiridon, Mihail Spiridonică, D. Stăniloae, R. Șorban, Octav Șuluțiu, Gabriel Țepelea, Gh. Tulbure, Lucian Valea, Emil Zegreanu.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat
se vor trimite pe adresa redacției.

*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonată și este rugată
să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

*

Redacția și administrația: Brașov, Str. S. Bogner Nr. 7

-
- **Abonamente:** În țară, pentru particulari, anual Lei 800.—
pentru autorități și instituții „ 2000.—
În străinătate dublu.
Exemplarul Lei 80.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tipografia „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu.

Secretar de redacție: Olimpiu Boitoș.

Inscr. în Reg. Com. Fi 375/1931

Tristă graniță, bolnavă

de
Grigore Popa

*Tristă graniță, bolnavă,
Fără cântec, fără slavă,
Cine te-a ales să fii
Vamă de gânduri pustii?*

*Cine gloanțele muștrării
Le pușcă 'n obrazul țării,
Să ne-aducă vaier mult
Din tumult tot mai tumult?*

*Deal de lacrimi, foc și pară,
Junghiu în inimă de țară,
Nu te-am vrut nicicând cușit
Asvârlit din Asfințit!*

*Și de-o fi să fii mereu
Blestemat de Dumnezeu
Deal de lacrimi și zăloagă
Intr'o graniță oloagă,*

*Ne-om ruga mări ruga
Ca să-ți crească măgura
Până sus la Dumnezeu,
Ca să n'auzim mereu*

*Inimile care plâng,
Oasele care se frâng
Sub potopul stângerii
Jos în valea plângerii!*

*Iar de-o fi ca să te trecem,
Vulturește ne petrecem
Coifurile biruinții
Prin pădurile credinții*

*Și te-om răsturna, măi frate,
Intr'un ceas și jumătate,
Peste negrele păcate
Dintr'a Clujului cetate!*

*.
Și de-acolo 'n Miază-Noapte
Numai vaier, numai moarte!
.*

*Cine te-a ales să fii
Vamă de gânduri pustii,
Fără cântec, fără slavă,
Tristă graniță, bolnavă?*

Probleme de literatură românească *)

de

P. Drăghici

Studiile de literatură pot fi întreprinse numai parțial prin mijloacele unei metode pur științifice. Cercetările și interpretările, oricât de riguroase, în acest domeniu sunt supuse oricând tentației de deviere sentimentală ca și divagațiilor extralogice, nu numai datorită unei stilizări falaculoase, dar chiar din cauza naturii fenomenului literar. Se știe că unul dintre atributele principale pe care trebuie să le întrunească investigația științifică este generalizarea, valabilitatea universală a legilor induse. Pornind însă de la manifestările literare ale diferitelor popoare ne putem, adevărat, ridica la canoane estetice, dar riscăm în același timp să pierdem savoarea particulară, parfumul deosebit al fructului sufletesc, rodit de tulpina neamurilor pământului. De aceea credem că în studiile de această natură este în deosebi surprinzător în rezultate examenul metodel adecvate fiecărui caz concret și special. Pare un paradox această știință a concretului, dar ea implică însuși misterul creației și al conceptului de frumos. Sunt astfel câteva probleme bine definite de literatură care, în cazul particular al scrisului românesc, dispun de-o deosebită capacitate de-a separa și evidenția în consecință meritele estetice ale diversilor poeți și ale diverselor opere naționale. Poate s'a abuzat la noi de un istoricism exagerat, care se pierdea în amănunte neesențiale și împiedeca să vezi pădurea de mulțimea copacilor. Iar la polul opus, un pedantism de clasificare axiologică presa floarea poeziei în hârtiile herbarului înregistrator. Nu mai e nevoie să amintim de fantaziile critice ale unora și altora, lipsite total de simțul obiectivității, ele plutind în vâgul afirmațiilor și aprecierilor nemotivate, al capriciului impresiei și al toanelor momentului, dar acestea cel puțin nu mai aveau pretenția de știință.

În consecință, o carte ca a d-lui I. Pillat, care întrunește studii și conferințe, scrise sau rostite la diferite ocazii și la un interval de timp destul de distanțat, are din punctul nostru de vedere, pe lângă unitatea organică — rezultat al unui simț artistic deosebit de rafinat și cultivat — marele merit pentru autor de-a fi știut alege și expune câteva probleme deosebit de caracteristice naturii fenomenului literar românesc. Prin felul ușor, dar instructiv, al tratării, citirea cărții poate să te orienteze mai bine în viața și structura intimă a literaturii noastre moderne, decât atâtea și atâtea tratate pedante și greoaie... Indigesta moles.

Una dintre aceste probleme este cea deosebit de dificilă a raportului dintre tradiție și inovație în poezia lirică. Printr'o dialectică subtilă, d-l I. Pillat distinge o tradiție vie de una osificată și un modernism creator și organic față de o imitație sterilă și de o inovație pieritoare cu moda. *Tradiție* și *spirit modern* pe de o parte, *tipic* și *modernism* pe de alta. O exemplificare în legătură cu V. Alecsandri și D. Bolintineanu ne pare deosebit de concludentă: la Alecsandri o perioadă modernistă de romantism exagerat și de imitație destul de servilă a modelelor franceze este urmată de poezia așa de autohtonă și de originală — prin contribuția elementului popular — a „Pastelurilor”; până când vâna poetică a lui D. Bolintineanu, un abil versificator fără putința însă de asimilare organică a împrumuturilor literare, degenerază în manierism. Procesul s'a repetat și

*) Reflecții pe marginea volumului „Tradiție și literatură” de Ion Pillat (Casa Școalelor, 321 pag.).

în poezia modernă din ultimele decenii. *Symbolismul* a reușit mai ales când s'a întâlnit cu reminiscențe semănătoriste (D. Anghel) și s'a degradat în verbalism — azi ridicol — la poeții care se încăpăținaseră de-a rupe contactul cu tradiția etnică și-și confecționaseră cu orice preț un suflet modern de împrumut. Psiacismul poezilor români de mai târziu: dadaștii, futuristii, cubiștii, supra-realiștii etc. a avut aceeași soartă, azi citindu-se doar ca exemple de curiozități stilistice și sintactice, sau ca documente de psihoză colectivă. Au rămas totuși câțiva de un real talent. Cităm: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Aron Cotruș, Ion Barbu dintre moderniști; Nichifor Crainic, V. Voiculescu și I. Pillat dintre tradiționaliști. O analiză chiar puțin adâncită a poeziei lor ne sugerează o notă comună: o *revalorizare* revelator de originală a virtuții estetice de suflet și limbă din poezia populară. În această direcție de cercetări vor trebui să se orienteze în viitor studiile românești de estetică literară, lămurindu-se prin ele atât valoarea poezilor moderni cât și acel *specific românesc*, noțiune încă destul de neclară și controversată.

În ce privește poezia populară, d-l Ion Pillat cu înțufăsa sa de artist face o foarte judicioasă observație. Citez: „Ar fi interesant de arătat, de pildă, cum, pe vremea lui Alecsandri și chiar a lui Eminescu și Coșbuc, ceea ce părea mai specific, mai demn de amintit, erau baladele, „cântecele bătrânești” — cum mai târziu, caracterul epic din această poezie l-a fost preferat elementul liric din cântece, doine și hore în generația lui Iosif, Păun-Pinclo, Anghel și Cerna — și cum în sfârșit, în generația noastră, poeți ca Arghezi, Blaga, Crainic, Manu, Barbu, Voiculescu, sunt vrăjiți de elementul tainic și adânc turburător al descântecilor, al bocetelor sau al unor colinde. E aici o vână autentic românească și cu siguranță mai veche ca origine decât Romanii și poate decât Dacii — un suflet primitiv și un suflet cosmic, care ne aparțin și pe care se pleacă, adânc mișcată, gândirea și simțirea noastră modernă”. Dar nu trebuie căutat numai decât nu știu ce mister păgân și note străvechi, căci în poezia noastră populară găsim și accente de rafinată simțire erotică modernă. Reproducem după d-l I. Pillat:

Câte flori pe luncă 'n sus,
Toate cu badea le-am pus,
Și când am fost la udat,
Numai una am uitat,
Numai una am greșit
Și-aceea a vestejit —
Dragostea ni s'a urit . . .

Aportul folklorului și al literaturii populare este mai hotărâtor pentru destinul lirismului românesc, decât s. ex. poezia medievală sau rafinamentul sentimental al moravurilor din secolul lui Ludovic al XIV-lea pentru literatura franceză.

O altă problemă interesant pusă este a romantismului și clasicismului românesc. Și aici oareșicum datele inițiale sunt răsturnate; romantismul românesc precedând clasicismul. În literatura românească distingem ușor și fără multă subtilitate de analiză o *influență a clasicismului greco-roman* asupra produselor poetice ale Școlii Latinalte (I. Budai-Deleanu) și ale discipolilor ei ardeleni, și cam în același timp o influență a post-clasicismului francez, manierat și artificial, mai ales în poezia erotică a boierilor munteni și moldoveni, *de-un clasicism temperamental*, manifestat în opera de maturitate a lui Alecsandri („Pasteluri”, „Fântâna Blanduziei”), în versurile clasice ale lui Duiliu Zamfirescu, ca și în genere în esteticismul selectiv al Junimii și mai ales al paginilor de critică atică, datorite lui Titu Maiorescu. Acest clasicism de factură organică, de perfectă contopire a formelor literare occidentale cu conținutul și fondul autohton, n'a putut apărea, bineînțeles, în literatura noastră, decât după ce romantismul generațiilor dela 1830 și 1848 în elanul lor de creație vulcanică acumulasera atâtea filioane prețioase, dar în același timp și foarte multă șgură.

Romantismul românesc, a cărui cea mai reprezentativă figură ne pare Ellade Rădulescu, — lui alăturăm din prima generație pe Cârlova și Gr. Alexandrescu, iar dintre patruzecoptiștii pe Alecsandri, Kogălniceanu, Russo și N. Bălcescu — a avut și el pentru cultura și literatura noastră o importanță mult mai mare, decât mișcărilor similare din Apus. El n'a fost o reacție contra unei literaturi care risca să piardă din vitalitate, ci însăși renașterea noastră târzie din orientalismul medieval, prelungit în Principate până la începutul secolului trecut. (Lui îi datorăm cunoașterea lite-

rară a Apusului, dar și cunoașterea ființei noastre poetice proprii prin poezia populară, folklorul și tradiția cronicelor. Prin dibuirile sale entuziaste, dar și prin spiritul critic al unora dintre romanticii (C. Negruzzi, Russo, Alecsandri) s'au așezat temelurile literaturii noastre culte.

Am schițat numai câteva aspecte din bogata problematică literară a cărții d-lui I. Pillat. Dar preocuparea principală a Domniei-Sale rămâne fenomenul liric, a cărui subtilă și ingenuoasă interpretare se datorește de sigur congenitalității artistice de creație. „Toată poezia nouă e o poezie de privești sufletească”, remarcă D-Sa în legătură cu „aportul folklorului în poezia nouă românească”. Analiza câtorva poezii moderne de N. Crăncic, Voiculescu, Blaga, Arghezi, Cotruș etc., stăruiind asupra tulburătoarelor înrudiri cu folklorul, ca și prezentarea poeziei lui M. Eminescu sub aspectul ei de poezie pură sau acea înțelegere modernă a lui Alecsandri („Simplificata clasică a lui Alecsandri — iată dificultatea lui”), Coșbuc, Goga etc. sunt pagini de-o fină, dar și instructivă analiză critică. Mai mult, ele indică orientarea sănătoasă de totdeauna a poeziei vechi și moderne. Când s. ex. L. Blaga în *Colindă* („La cumpăna apelor”) notează:

Noaptea-l neagră, clasu-l lung,	Și în noapte înadins
stă mălcuța lângă prunc.	degetul 1 l-a aprins.
Să le ție de urit,	Arde îngerul lui Dumnezeu
Înger 'nalt s'a coborît.	ca o lumânare de său...

sau T. Arghezi evocă atmosfera mioritică:

Când păstoream cu turmele pământul
Și ne mutam ușor din loc în loc,
Și nu știam unde ne-o fi mormântul
Și viețulam cu zarea la un loc... etc.

sau A. Cotruș scrie versuri tot mioritice:

viscoalele latră	m'au mușcat de mână...
prin capac, prin platră...	asprul vremii lup
al vântului căni	m'a mușcat de trup... —

ne dăm seama de admirabila fuziune între genul popular și duhul poetic specific flecărula dintre poeții cîtași.

. . .

Poetul este creator prin definiție. Autoanaliza estetică a mijloacelor de expresie personală și aplicarea lor la poezie în genere rezervă totuși surprize, depășind uneori prin intuițiile pedantului cântar al criticii oficiale. Poetul se apleacă asupra uneltelor sale și ne ajută să pătrundem în laboratorul artei. Un Paul Valéry în literatura franceză și un L. Blaga în cea românească au scris pagini interesante, care ne ajută să lămurim multe din tainele creației. Din eseurile d-lui I. Pillat putem desprinde în schimb aproape o metodă de critică literară, D-Sa reușind, deși poet, să se mențină pe linia cea mai justă — cea de mijloc; bineînțeles — între o contribuție a științei și o interpretare a bunului simț personal. Ni se sugerează chiar câteva faze sau momente potrivite prin care s'ar executa lucrări similare.

Pornind de la o fază inițială *informativă*, în care trebuie să predomină obiectivitatea — în cazul literaturii noastre chiar scepticismul bănuitor — în cercetarea valorii documentare a diferitelor izvoare, fază prin excelență științifică, se trece la momentul de construcție, la arta *planului* și a *compunerii*, când din nolanul de păreri și informații contradictorii se clădește prin linii energice și simplificatoare cadrul studiului, fază înțind încă de știință și într'un sens, prin puterea de abstracție și sinteză, de-o știință superioară, ca lucrarea să se termine prin momentul axiologic, de valorizare estetică, unde apreclerile de natură metafizică și poetică se balansează în ritmul armonios al bunului simț critic.

Ni se deschide astfel — și constatarea ne indică nu cel mai mic merit al cărții — o perspectivă în fața așa de mult desbătutei controversă, dacă și în ce măsură critica poate fi considerată sau nu, o știință a literaturii.

Inviere

de

Zorica Lațcu

*În zori de zi, Maria din Magdala
Gătise mir de preț în vechiul șip.
Și-acum în pasu-i larg și mut, sandala
O dâră de argint scria 'n nisip.*

*A zis Maria: „Mir de preț va unge
In dragoste curată fața Lui.
O, de-ar putea sărutu-mi să alunge,
Din palma albă, urmele de cui.*

*Turna-voi eu în rana Lui din coastă
Ulei de flori și untdelemn cu vin.
Mi-e dor s'ajung, căci simt cum mă adastă
Tot trupul dulce, stors de aprig chin*

*O clipă 'n brațe voi ținea pe Mire,
Voi desmierda 'n dureri duiosul trup,
Din buze n'o să-mi curgă tânguire,
Nici haina de pe umăr n'am s'o rup.*

*Și vreau să mă pătrund de El întreagă,
Ca glasu-I blând să-mi sune în urechi,
Ca 'n suflet să păstrez făptura-I dragă
Cum se păstrează miru 'n vase vechi.“*

*Asemenea Mariei din Magdala,
Și eu gătisem Mirelui un șip:
Pe fața lui aș fi turnat sfiala,
In dor i-aș fi spălat prea sfântul chip.*

*I-aș fi 'nvelit în dragoste piciorul,
Să-i vindec rana urmelor de cui
Și până 'n fund mi-aș fi golit ulciorul
Să nu mai sângereze coasta Lui.*

*Asemenea Mariei, stau uimită
Lângă mormântul gol al celui viu,
Când piatra de pe groapă-i prăvălită,
Dar veșnicul cuvânt eu nu-l mai știu.*

*Prin lacrimi aninate de pleoapă
N'a cunoscut Maria pre Isus:
„Căci au luat pe Domnul meu din groapă,
Și nu știu, Doamne, und mi l-au pus“.*

Poeme

de

Gherghinescu Vania

Răsplata

*Intr'o zi, între mine și viață,
Negura va cădea ca un stor;
Voi începe, într'o zi, să cobor
Prin mocirlă și ceață.*

*Voi muri...
Prefăcut în țărână și fum;
Pe însoritul vieții larg drum,
Stavilă luminii nu voi mai fi.*

*Dar din înălțime, îngăduitoare,
Imi va surâde — poate — o stea,
Amintindu-și că în umbra mea
Gândul fierbinte a găsit răcoare.*

R U G

*Peste deal, peste colnic,
Aripi dorului ridic;
Pe sub stele, pe sub lună,
Umbletul nu mi-i de-a bună,
Pasul meu dă nopții grai,
Flăcări cresc pe jerăgai;
Geme'n sânge o pădure
Doborită de secure...
Ruga de mi-ar fi primită
Ar veni fata iubită —
Seara, noaptea, ziua-mare,
Ruga de-ar găsi 'ndurare...
Jertfă — sbor de păpădie,
Vălvătaie, vijelie —
Către-al cerului imaș
M'aș tot duce — duce-m'aș!*

Poezie

de

Victor Papilian

I

Doamne, Doamne! Ce durere! Parcă l s'ar fi strâns în ghiare de oțel toate măruntaiele pântecului. Stătu cocoșat, cu răsuflarea tăiată și sprâjnindu-și cu amândouă mâinile locul dureros. Când crampa se sfârși, Drincă se ridică de pe divan și cu pași șovăitori se apropie de masă.

— Trebuie să mă duc la doctor!

Sudori îi musteau pe la tâmpile și fața și-o simțea rece ca o piele de mort.

— Trebuie să mă duc la doctor...

De câțeva vreme, durerea se întăritase. La început o simplă încordare a mușchilor, apoi din când în când câte o svăcnitură, ca și cum l-ar fi copt un bubolu în pântec... pe urmă o frigare înroșită străpungându-l răsucit până'n șira spinării, și acum aceste ghiare de oțel care-l adunau măruntaiele, strângându-le ghem.

Drincă se întoarse la manuscris. Mai avea două versuri! Tocmai când se străduia să găsească o rimă la „poezii“, îi prinsese durerea. Ceasul din perete sforăi din resortul lui metalic și apoi începu să lovească cele douăsprezece bătăi. Miezul nopții! Nu se putea culca până ce poezia nu era gata. Mâne dimineață Alexandra trebuia s'o găsească pe măsuta de noapte, la deșteptare. Era a șasea mie trei sute patra poezie! Două condicii mari de registru fuseseră umplute și acum începea o a treia. În fiecare pagină o poezie. Curat transcrisă cu scrisoarea lui frumoasă, cursivă și regulată, scrisoare mai frumoasă decât țiparul, scrisoare prin care înaintase încet, încet, din ținător de registre ajutor de arhivar, arhivar, și acum implegat. Peste șase mii trei sute de poezii! În fiecare zi, o poezie! Și asta de aproape douăzeci de ani, din ziua întâlnirii lui cu Alexandra! Pe acele timpuri, era furier la un regiment din Ismail, iar ea, cântăreața la „Palatul de cristal“. Cum o văzuse o și îndrăgise. Și din clipa aceea devenise poet.

Poezii îți-am dat fiindcă mi-ai dat poezii

Și îți-aș da poezii, chiar dacă mi-ai răspunde cu...

Aci, privirea îi se opri în gol. N'avea rimă la „poezii“. Începu pe degete:

— Poezii... zil... felii, chiiii...

O nouă durere, de data asta mai vie, mai ascuțită, îi încerca în partea stângă a pântecului. Durerea îi cocoșă pe scaun. Părea fără sfârșit. Minte nu-i mai putea judeca. Totul în trupul lui era carne vie și prin rana aprinsă ca para focului, un cuțit splintecând tot mai tare, tot mai adânc... Lacrimi simțea în ochi, lacrimi fără voie, lacrimi calde, cu iz de sânge și otravă, lacrimi mustite parcă din buzele rănil deschise. După un răstimp lung ca de secole, durerea se osteni și încetul cu încetul începu să-l mai slăbească. Primi ceasul. Minutarul nici nu se mișcase.

— Mâne m'arăt la doctor!

Și imediat, cu tot cugetul la rimă căutată:

— Prin urmare: poezii... zil... chiiii... erezii...

Ochii îi scilpiră de bucurie. Până atunci și-l simțise numai stropi de lacrimi însângerate. „Erezii” se potrivea de minune!

Poezii îi-am dat, fiindcă mi-ai dat poezii...
Și îi-aș da poezii, chiar dacă mi-ai da erezii.

Își citi versurile. Minunate! La fel cu cele înscrise în paginile condicelor! Fiindcă, orice s'ar zice, era un mare poet! Se simțea mare poet, chiar dacă o lume pismașă nu-l recunoștea.

Luă manuscrisul și, blnișor, se îndreptă către dormitor, unde dormea Alexandra. Asta era lege! Noaptea când somnul e mai adânc, când visul durează pod întins între țărâmul plin de întunec și de umbre al pământului și țărâmul azurat al cerului, el îi strecura pe noptieră, s'o albă la deșteptare, s'o scoboare blnișor, ca'n leagăn, la vleață. Așa se pun jucăriile copiilor în ghetete la Sfântul Nicolae și la Moș-Ajun. Numai bucurie în jurul ei! Poezia să-i facă cer nou pentru via și pământ nou pentru pași...

Drincă deschise ușa cu mare băgare de seamă și se opri în prag. Aci, un răsufu greu. Alexis, cânele cel mare, de care Alexandra nu se despărțea nicicând, dormea dus, la picioarele patului. Drincă încălecă dulăul și apoi, în vârful degetelor, se apropie de măsuță. Ascultă câțva timp, să prindă răsufu, el ușor ca parfumul, puse poezia și apoi, tot atât de tiptil, părăsi camera.

. . .

Drincă nu putea dormi. Junghturile îi mai slăbiseră, numai mușchii și-l simțea îndurerată, ca și când ar fi fost lovit de o copită de cal. Trebuia să meargă neapărat la doctor! Dacă, Doamne ferește, copsese înăuntru și trebuia să fie operat? Un fior îi sgâlțâi prin umeri și șira spinării. Operat? Asta n'o putea pricepe, ca omul totdeauna sănătos. Avea patruzeci și nouă de ani, și până la vârsta asta se știuse de criță.

Își așternu patul pe divanul din odala lui. El dormea aci, fiindcă în dormitorul îngust n'avea loc decât Alexandra și cânele. Se trânti pe divan și se acoperi cu pătura și cu paltonul. Îi era frig. Simțea încă fiorii prin umeri și șira spinării. Prin urmare, operație! Trebuia să se obișnuiască și cu ideea asta. Operație însemna cuțit, sânge, pat... Nu se temea însă! Ce însemnau durerile cuțitului pe lângă durerile boalei? Nici frica de sânge nu-l muncea. Era un îns tare de inger. Parcă patul îl speria mai mult! Cel puțin două săptămâni să nu poști pune mâna pe hârtie! Asta era o adevărată trădare... Trădare? Fără indolală! Trăda mai întâi pe Alexandra. Așa o obișnuise, în fiecare zi o poezie. Ar fi vrut altcum: în fiecare zi, o poezie, în fiecare zi, o floare. Dar florile cu adevăr frumoase nu sunt decât cele culese cu mâna ta din strat, nu cele cumpărate dela Țigăncile de pe stradă sau de pe la florării. În schimb, poezia o ai totdeauna în tine, în grădina sufletului tău. Doar te apleci, o culegi... și o oferi.

Din nou o împunsătură prin pântec. Drincă și-o opri parcă volt. Deci avea să fie operat. Un alt fior, plecat din șira spinării, îi sgâlțâi tot trupul. Operație, moarte! Moartea era o trădare și mai mare. S'o lase pe Alexandra singură? Ea n'avea rude, n'avea prietene. Doar câteva cunoștințe, dintre nevestele camarazilor de birou. Atât. Se chema că rămâne [singură, singură cu Alexis...

Drincă simțea cum i se scurge privirea prin întunec. Îi lăsa căsuța asta mică dela periferia orașului. Îi lăsa grădina asta mare, o adevărată pădure, care cu timpul putea fi parcelată. Îi lăsa pensia de implegat. Îi lăsa condicele cu poezii, care, cândva, aveau să reprezinte o avere. Asta cu siguranță! Când din el va rămâne doar un nume, când făptura lui trupească va scuti numele său de necazul pismașilor! Căci nu se îndola de triumful dreptății. Azi era un oropât. De douăzeci de ani, în fiecare Duminică, câte un ciclu de poezii pornea la una din revistele mai cunoscute. Rezultatul însă mereu același: niciun răspuns, de niciun fel. Nici măcar bunăcuviința unei cărți postale...

Și totuși nu-și pierduse speranța. La cinema văzuse un poet, tot așa de nedreptățit ca și el. Și după moarte se băteau editorii, Academia și criticii pe manuscrisele lui. Să nu-și facă inimă rea! Era unul din marii nedreptății ai omenirii! Și lucru ușor de înțeles! Un gând răzvrătit întâmplă oprești marii. Se acceptă cu greu. El, în poezie, aducea pământ nou și cer nou.

Azi nu mai credea în Dumnezeu ca pe vremuri. Un poet mare va să fie și un necredincios mare... Dar din timpurile acelea, auzul lui rămăsese spânzurat de versetul atât de frumos: „Cer nou, pământ nou”. Și se hotărîse să îndrepte pământul și să înfrumseze cerul. Să îndrepte, chiar dacă el era un nedreptățit, și să înfrumseze, chiar dacă el se știa urit și batjocorit... Și totul prin dragostea ei! Dar dacă el se prăpădea, cine avea să întărească literile pământului și cine avea să curețe florile cerului? Căci pământul e un registru de arhivă, în care poetul scrie cu cerneala lunii paginile albe ale petalelor de crini; și cerul, o grădină în care soarele și stelele trebuiesc șlefuite ca să lucească tot mai pur, tot mai frumos. Și încă ceva. Dacă murea, cine avea să scrie Alexandrei poezia zilnică?

II

Alexandra, trezindu-se, dăte cu ochii de câne. Ochii animalului străluceau prin semlobscuritatea camerii. Alexandra se sculă, merse la fereastră, și alene ridică storurile. Afară, ziuă plină! Deschise fereastra, se întoarse la loc în pat. Gândurile ei se mișcau la fel cu trupul, alene. Privi ceasul: abia nouă dimineața. Până la două avea timp destul. Pe măsuișă, zilnică poezie. Își aprinse o țigară și dăte s'o citească. Apoi aruncă hârtia la loc. Aceeași senzație de încătușare. Se simțea străjuită. Ea gonise departe de sine orice vrajbă și orice sfadă... și totuși din toate părțile simțea îndreptate asupra-i puterile roblei... începând cu iubirea lui Drincă și sfârșind cu poeziile și țipetele lui. Câtă pedeapsă într'o singură vorbă: iubire!... Câtă volburare de gânduri zăpăcite într'un singur vers... Ea ura atât vorba în sine, cât și țipetele...

Cânele își întinse botul spre ea. Ochii lui sclipeau în vârfuri de cuțitașe și răsufierea îi gâfâia în gât. Alexandra începu să-l mângâie. Ce senzație plăcută, părul pufos al coamei! Fumul îi învălura capul, ochii ei verzi își înăspriră strălucitul și trăsăturile adânci ale feței se lăbărțară. Dar aerul rece al iernii o supăra. Îi gonia fumul de țigară și se așeza cu greutate de lespede pe plept. Și ea voia să-și simtă trupul ușor... ușor ca fumul de țigară.

Destul aer rece! Destul pelsaj înghețat de iarnă! Crengile acoperite cu zăpadă, care împletite făceau un gard viu între fereastră și cer, îi împiedecau parcă ochii să privească în nesfârșit. Alexandra se sculă, închise fereastra, apoi scoase din dulap sticla cu țuică, un păhărel și o farfurie cu resturi de mâncare și coji de pâne. Fărămiși pânea, îmbucătăși carnea, amestecă laolaltă fărâme și bucătuiri, și peste ele turnă țuică din plin: asta pentru câne. Ea se băgă din nou în pat și își umplu păhărelul. Țigara într'o mână, păhărelul plin alături, și la picioarele patului, cânele. Ce voluptate! Piescăiturile lacome ale animalului se pierdeau într'o atmosferă subtilă de mișcări aeriene multicolore. Vag, zărește o izbă pierdută undeva în depărtări, în jur se întinde o zăpadă imensă, se aude o sanie cu zurgălăi... Și lată soarele picurând peste pelsajul alb o ploale de curcubele...

Alexandra nu e mulțumită. Se simte tot în prinsoare. Imaginile se împletesc ca sârma ghimpată.

Încă un pahar! Mai multă dulceață în trup, mai multă bogăție în minte! Acum zurgălăii se prefăcură în cântece... cântece de chitară, de balalacă, de acordeon... și lumina jucăușă, într'o pulbere fină scânteietoare...

Zadarnic! Totul e o fericire supraomenească. Își aminti de pe vremea când dansa în bar. Ei îi trebuie mai mult... îi trebuie libertate completă!

Încă un păhărel! Acum sufletul a pornit din palatul fermecat de cristal, de zăpadă și lumina scânteietoare. Își ascultă în plept inima bătând. Parcă în depărtări alte inimi îi răspund, bătând la fel! Alte inimi?

Alexandra s'a ridicat. Se îndreaptă către fereastră. Cât de ușor îi este mersul! Parcă pășește aerian! Deschide fereastra. Da! Alte inimi, alte pledeci... Fără aceste inimi care se svârcolesc omenește prin casele lui Drincă, ea ar putea ajunge la țelul dorit. Se întoarse la măsuișă de noapte și scoate revolverul.

Încă un păhărel! Acum șgomotul de afară e un freamăt dureros. Ea e în plină liniște... Și liniște ar trebui să se simtă în toată lumea! Toată lumea să meargă cu ea dincolo de palatul de cristal! Unde? Și pentru ce?

Încă un păhărel! Durerea lui Drincă s'a prins acum de ramurile pomilor desfrunziți, de aerul rece, de zăpada înghețată, de pământ... nu-l pasă de suferință. O împiedecă în drumul ei. Trebuie să se elibereze, trebuie să pornească! Și atunci îndreptă revolverul pe fereastră și începe să tragă. Și trage, trage...

Cănele s'a apropiat de ea și începe să urle. În mintea femeii e numai fum. Cănele urlă întunecat, ochii lui fumegă... Întreg orizontul e numai fum... Ea cade pe pat doborâtă de un spasm groasnic... Din adâncul întunecat al sufletului, trumpe ca o izbucnire de vulcan. E o biată învățătură de copil: „La început a fost cuvântul...” Învățătură de copil, azi putere adevărată. Da! Cuvântul care nu e vorba... Cuvântul: gând — mișcare — muzică...

III

Prin urmare, Drincă n'o mai putea duce mult. Doctorul îi asigurase că după un tratament întăritor de două luni, îl va opera ca să-l scoată răul din el, dar Alexandrei îi mărturisise adevărul: în cel mult două luni, totul era sfârșit: cancer inoperabil! Zi de zi, slăbiciunea îi scofâlcea mai mult, zi de zi, durerile se înteteau. Și fiecare durere îl încerca altfel. Când ghiare de oțel în carne crudă, când dinți de ferestru prin șira spinării, când smucături parcă să-l rupă de viu... Dar nici durerea, nici slăbiciunea, nu-l puteau abate dela gândul său: o poezie zilnică! Casnele îi strângeau închipuirea dar o făceau mai adâncă, imaginiile erau sărace dar mai sincere, versul greoi dar suspina mai dureros. Casnele erau pesemne de lipsă pentru desăvârșire. Poate trebuia să binecuvinteze durerea. Ea îl aducea în vârful creionului vorba cea mai potrivită, vorba prin care se zidește cer nou și pământ nou... adică vorba bucuriei. Poezia e mărturia bucuriei... a bucuriei care naște din svârcolirile trupului, a bucuriei veșnice, cea de dincolo de clipa pieritoare... a bucuriei revărsate dintr'un cer nou și un pământ nou...

Alexandra vedea și pricepea gândul lui, dar ăst gând nu-l spunea nimic. Prea multă vorbă, prea mult țipăt... prea multă vorbă prin poezia lui, prea mult țipăt prin durerea lui! Noroc că oamenii nu-l puteau cunoaște gândurile! Ar fi socotit-o drept nebună. Dar ea se simte ca niciodată de cuminte. Și nici răzvrătită. Pentru revoluția care o gonise de acasă, îi omorise copilăria, îi stricase tinerețea, n'avea decât ură. Nu! În sufletul ei, nimic nebunesc, nimic răzvrătit! Ea simte nevoia să-și găsească adevărata fire... Poate or mai fi oameni ca ea... sau poate toți sunt la fel cu ea, numai că vorbesc în limbi diferite. Vorba poate despărți pe oameni, în timp ce cuvântul îl apropie și-l unește. Vorba e pliedeca cea mare a cuvântului. Oamenii merg pe căi greșite! Iată pe Drincă... Infirmitera dela spital îi făcea de două ori injecții de morfină. Dar nărodul, în loc să profite de bucuria liniștii și a întunecului și să elibereze cuvântul din prinsoarea vorbeli, adică din prinsoarea pământului... el se pierdea. Și în loc de cuvânt el căuta ritm, adică vorbe; și îndruga versuri, adică țipăt cadențat...

Alexandra se trezi în strigătele lui Drincă. Abia ora șase! Până la ventrea infirmiterei încă trei ore. Își puse o rochie de casă și trecu alături. După ea și dulăul Alexis. Drincă se svârcolea în dureri. Nu-și găsea loc în pat. Acum se ridicase și ținându-și pântecul cu amândouă mâinile, se legăna ca și cum ar fi vrut să facă mătâni. Văzând-o, începu să se tângulască:

— Mor, Alexandro, mor...

Alexis îl privea cu ochi mari curioși. Un mârâit se prelinse pe lângă colțul gurii, ușor deschis. Și pe el îl supărau urletele omului bolnav.

— Ia revolverul și trage-mi una în cap... se ruga nefericitul.

Alexandra îl privea parcă prin ochii lui Alexis. Gândul ei era departe. De-ar veni mai de grabă infirmitera! Fiindcă ea are leacul în dulapul din odale... are sticla de țuică. Dar Drincă e scârbit de orice băătură și n'a înțeles niciodată bucuria alcoolului.

Deodată omul se trânti în pat și cu mâna băjbâind, începu să caute ceva pe podea. Alexandra îl înțelese. Căuta hârtia și creionul. Se aplecă și i le dete. Pe semne că durerile îl mai

slăbiseră și imediat patima lui, a scrisului! Il ajută să se ridice, îl sprijini pe perne, îl puse o condică pe genunchi, ca să albă pe ce scrie...

Era o soție cinstită! Il ajutase toată vleața... dar fără milă, nici iubire. Iubirea? I-o măcinase poate timpul petrecut la „Palatul de cristal”, iar mila l-o nimicise fără îndoială, revoluția. Își simțea sufletul atât de vast încât atari sentimente mici se pierdeau, își simțea sufletul gol de atâta vastitate, și doar falfâirile întunecate ale unei neliniști, alta decât cea legată de poeziile sau șpetele lui Drincă, îl agitău.

Alexandra trecu la ea în odale. Se îmbracă mai gros. Afară se imprimăvăraseră, dar dimineața era încă rece. Își puse căpăcelele pe urechi — de când boala lui Drincă se întetise, ea-și lucrase niște căpăcele cu vată multă, să-l astupe auzul — își luă sticla cu țulcă, mâncarea pentru Alexis și revolverul, și coborî în grădina. O boare rece îl răcori obrații aprinși.

La orizont răsăritul rumenea cerul. În pomi se pornise cliptul păsărelelor. Alexandra își întări fiecare fibră a feței. Nu cumva cerul ăsta, făcut din culori mincinoase și cântece false, să-l pătrundă în suflet... Se așeză pe bancă, își potrivește tacâmul, sticla, pahărețul și revolverul pe masă, stropi din gros bucăturile lui Alexis cu țulcă, apoi începu să-și toarne în pahar, pentru sufletul ei. Da! Să oprească cerul să-l pătrundă în suflet... Și în cer, același păcat... Și cerul uneori e lin ca vorba în vîers, iar alții gălăgloși ca șpetele lui Drincă...

Alexandra se oprî cu paharul pe buze. Parcă din spre casă se auzeau gemete. Și Alexis cliul urechile. Nu se înșela deci. Repede își trase pernițele pe urechi, să n'audă. Și mai turnă țulcă peste bucăturile lui Alexis. Nici cănele să n'audă. Gîndul i se preciza. Și cerul e dușman, ca și pămîntul... Da! Și el n'are alte mijloace decât tot vorba și șpătul... Și soarele, și stelele, și luna prind cuvîntul și lasă să se strecoare doar vorba și șpătul.

Un val de tăcere îl năpădi în creier. Parcă se aproia de adevărata vleață, tăcerea venind în valuri... venind în valuri de întunecare. Tăcerea precede marea cliptă... Dar nu-l dau răgaz șpetele. Zadarotic strîngea ochii, o geană de orizont nu-l da pace. Ea adăpostea cerul și șpetele înnebunite de durere ale lui Drincă, pămîntul.

Mai turnă un pahărel. Dar geana de cer se profila pe orizont. Luptă grea, grea de tot... Alexis începu să urle. Urletele cănelui stîngeau suferințele oamenilor, dar geana de lumină persista pe orizont. Atunci Alexandra puse mîna pe revolver și începu să tragă. Bubulturile armelor erau de lipsă, nu ca s'o elibereze de vreun chin vrăjmaș, ci ajutînd alcoolul, să grăbească drumul... Și deodată, întunecare complet... și numai valuri de tăcere. Și pe lumea fără înfățișare de chin se înalță adevăratul duh... Duhul Cuvîntului, care era gînd — mișcare — muzică.

O treziseră niște sgâlțâituri.

— Scoală, scoală, doamnă. Drincă se prăpădește.

Alexandra își desprînsese cu greutate genele grele. Era infirmiera.

— Vă păziți grădina de hoști? zâmbi femeia cîtînd către revolver.

— Da, răspunse Alexandra, îndreptîndu-se spre casă.

Gîndul ei continua vorba infirmierei. Cu adevărat își păzea grădina de hoști... cel mai mare hoști... cerul, pămîntul... care furaseră cuvîntul și lăsaseră vorba... vorba din vîers... sau vorba din șpetele de durere.

Intrînd în casă, infirmiera se sperie.

— A murit!

Pe divan odihnea Drincă așa cum îl surprinsese moartea, cu fața schimonosită de durere. Hîrtia cu ultima lui poezie căzuse pe dușumea.

Alexandra rămase nepăsătoare. Deocamdată scăpase în casă de pacostea vorbeli și a șpetului...

Spovedaniile unui copil al veacului

de

I. V. Spiridon

I

Orele, calmele,
unde mi-s?
Le caut prin copilărie ca printr'un vis,
cu inima, cu gândul, cu palmele.

Ingenunchiat sub ochiul din triumhiu, eu
am plâns? Eram
ramură de plop și tremuram
la cea mai lină adiere a lui Dumnezeu.

Floare de pace,
semnu 'ntrebării nu l-am fost născut —
numai la fiecare început
mă 'ntrebam: Îți place, Doamne, ori nu-Ți place?

Seara, rugăciunile
îmi făceau pernă din cântări îngerești;
dimineața prin ferești
mă chema soarele să mă joc cu minunile.

Sufletul era o candelă cu untdelemn.
Arhanghelul Mihail
era tot ca mine, un copil:
numai cu sabie de foc, nu de lemn.

Într'o dimineață, un domn
mi-a spus că nu sunt îngeri — și-a zâmbit.
Am plâns, m'am chinuit
și ochiul nu mi-a mai cunoscut somn.

Acum mă 'ntreb și nu știu să-mi răspund
în care dimineață, în care seară
m'am rugat ultima oară.
Zâmbetul s'a implântat afund

în inimă și sângele
seninului s'a scurs prin spărtură.
— Rămășițele de 'nfiorare pură,
inimă, adună-le, strânge-le.

II

*Călătorim mereu spre nu-știm-unde,
fulgi duși tăcut de vântul Mării Vreii.
Zadarnic ne 'ntrebăm mereu de ieri,
de mâine: nimenea nu ne răspunde.*

*Prin ostenite cioburi de păreri
lumina de 'nceput nu mai pătrunde;
pe 'ntinsul nestatornicelor unde
plutim, mereu mai orbi și mai stingheri.*

*Ne cufundăm înfrânți — numai o clipă —
și iar pornim eterna ne risipă
de sbateri drumul să ni-l deslușim,*

*căci vechea noastră sete țipă, țipă
și gândul doare iarăși: — Elohim,
spre care tainic port călătorim?*

III

*Trei cărări, Stăpâne, se deschid
și-o chemare 'n fiecare parte:
o femeie, un pistol, o carte —
și 'ntre toate îndoiala, zid.*

*Mă întorc cu sufletu 'nspre moarte:
cât am fost de taina ei avid!
Prind pistolul: oare să închid
cartea viselor? Parcă departe*

*tot mai licărește slab o stea...
Care seară îmi zâmbește din
amintire, fulg de albă nea?*

*Un poem mi-l susură senin,
ca pe un descântec, inima...
— Doamne, cărui drum să mă închin?*

IV

*Când, oare când fășneau diminețile
noastre limpezi, izvoare de munte?
Peste ostenita frunte
și-au săpat cute adânci tristețile.*

*Ne căutăm printre amintiri ca printre ruine
și nu ne mai găsim. Întrebările, ispitele
și-au implântat în inimă cușitele
și sângele liniștii a curs din vine.*

*Il căutăm pe Dumnezeu: Dumnezeu e cenușă
(ne mai ustură încă ranele arsurii).
Zâmbetul din colțul gurii
e rictus de febră. In ușă,*

*în ferestre paseri stranii bat din aripi și ne cheamă :
vrem să știm, vrem să știm, vrem să știm.
Ne coborâm în noi — țințirim —
și la tot pasul de noi înșine ni-e teamă.*

*Încercăm să ne întoarcem înapoi :
firul Ariadnei e rupt.
Ca Meșterul Manole ne prăbușim supt
mândria mânăstirii zidite de noi.*

V

*Mi-aplec, Doamne, urechea lângă
pământ: pământu-i tângă.
Aud cum scurge-se în lut
lumina dintru început.*

*Caut fața întoarsă
la Tine: arșă
e liniștea, inima, clipa.
Sborului uscatu-s'a aripa.*

*Mersul: plumb. Pe câmp, pe cale,
gropi de schije: ranele Tale.
Se nasc lumi, altele :
surd, înaltele
catapetesme crapă.*

Sufletul cere apă.

*Te caut, Doamne, leac
surupăturilor din veac.
— Unde ești? Nici-un răspuns...
— Unde ești, Doamne, ascuns,
în care rug?*

Prin carne setea Ta e plug.

Răspântie¹⁾

de

Vasile Gionea

Calli aleargă din greu, cu vântul în plept, pe drumul lunecos. O zăpadă mărunță, deasă, e spulberată pe sus de vîfor și svârliță în ochii vizitului, un om uscat, trecut de ani.

Bătrânul și-a tras o căclulă mișoasă, funurile până peste frunte și urechi. I se văd numai ochii mici, verzul, fără astâmpăr, mustățile roșcate, aduse înainte ca două coarne și un nas ascuțit cu care aduimecă văzduhul. Grija callor n'o are. I-a potcovit de curând și drumul îl cunosc el bine. În trapul ăsta l-ar duce până la capătul lumii.

Vizitului cu mâinile ascunse în niște mănuși urlașe, c'un singur deget, lăsă hățurile slabe, întoarse capul și întrebă cele două filințe ghemuite în căruță:

— Vă e frig, bolerilor?

— Nouă nu, moș Matel, răspunse Pavel.

— Păi cred și eu, mormăi bătrânul. Invăluțiți ca oul... Da ia să fiți coala, v'aș vedea eu... Ehe!...

Apostolul a auzit întrebarea ca și Pavel, dar nu s'a îndurat să răspundă. Paltonul gros și pătura îl apăsau sub greutatea lor. Căzuse într'un fel de toropeală. Frânturi de amintiri se amestecau în minte bizar.

Sania se lovea de glonțanii de zăpadă și sfărâmându-l, trecea scrâșnind peste el.

— Pavel, ți-e frig?

Niciun răspuns. Se auzia numai sforăitul și trapul callor. Glasul l se înăbușise sub pătură. Vorbise ori nu?... Apostolul deschide gura, dar cuvintele îl rămân nerostite. Ar vrea să-l spună ceva și Pavel tace ca 'ntotdeauna. Nu știe de-l ascultă, ori se gândește alturea.

— Auzi, Lucă?

Apostolul îl spune de soare, de lună, de Dumnezeu și de Isus. Pământul s'a făcut din soare, și soarele?... Oamenii coboară din maimuțe, maimuțele din alte filințe și tot așa până la prima vîetate... Acea de unde?... A făcut-o Dumnezeu?... Cum?... Când?... De ce?... Pe El cine l-a făcut?... Și acela care l-a făcut de cine e făcut?... Lanțul e nesfârșit... Toate se opresc la Dumnezeu. Dar l-a văzut cineva?... De unde se știe că El a făcut tot ce se vede?... Isus a fost Dumnezeu și s'a născut din femeie?

Apostolul a închis ochii și s'a răzimat de Pavel. Maria cu Pruncul în brațe îl surăde sfioasă și fericită. Isus crește și în jurul pletelor sale o lumină blândă l-a făcut cunună. E un copilandru subțire, înalt, cu plete lungi ca de mătase, răsfirate bogat pe umeri, desculț, c'o tunică albă desfăcută în jurul gâtului. Pășește agale, cu fața luminată. Crește... E un tânăr în floarea vîetții, cu barbă și mustăți, cu ochii blânzi și tertători pentru nesfârșita slăbiciune omenească... Acum se înalță înfășurat în gluigu subțire, străvezlu, cu mâna întinsă în semn de binecuvântare... Apostolul s'a îndreptat către El, dar Isus sboară spre înălțimile aibastre... Mai sus... Mai sus... Nu mai e nici zăre, nici pământ. E doar Isus și el, rătăcitori spre culmile senine...

¹⁾ Fragment din romanul „Zorile”.

Moș Matelu se scutură să se desmorțească, strunește call din hățuri și-l pocnește cu biciul de cânepă. Dela cotitura drumului se zărește satul cu casele lui mici, ascunse între pomi, încrămite de îngheț. În nemîșcarea dintr'acolo, trâmbele de fum se ridică din coșurile caselor părelnic și se pierd spre coama dealului, peste Valea Motrului.

O femeie și-a lipit fruntea de geam, aburindu-l fără să vrea. Cumnata Gena scoate capul pe ușă; alerul rece o gonește îndărăt.

— Fi-r'ar ai draculul, pentru cine ieșisem să 'ngheț!...

— Cine-l, femele? întrebă unchiul Dumitru.

— Ia, odoarele cumnată-ta...

— Și ce te sare naiba, așa senin, că nu ți-au tăiat nasul!... Nu te gândești că tatăl lor e mort și-l păcat să-l ocărăști?...

— Și dacă-l mort? Moară și locu de sub el!... C'a murit și tata... Și n'ăi fi stăpân pe gura mea. Dacă olu avea păcate, eu le-olu avea... Și ce-o să-mi mai facă Dumnezeu, că mi-a făcut destul, când mi te-a scos în cale să-mi amărăști zilele...

— Du-te la naiba, smîntîto, Doamne iartă-mă, să mi se aleagă într'un fel... Că nu te țin eu... Numai pacoste mi-al fost pe cap...

— Acum? Ha? Ți-ar plăcea, fi-ți-ar de cap!...

— Eu nu te-am oprit!...

— De ala veneal cu limba scoasă după mine și te mllogeal după ce plecasem? De ala, că nu-ți pasă? Că poți sta și singur?

— Apoi, porc să fii, de-aș mai face-o... Că acum mi-au trecut stîgleții!...

Unchiul Dumitru se întoarce pe scăunelul scund, cu fața spre sobă, iar Gena bodogănește mereu...

. . .

— Păvălucă, Apostol! Ați înghețat!...

— Ba, că s'ar fi dus și în țara ghețurilor, cum au fost înțolțiți, mormăi moș Matelu, învîrtindu-se pe lângă cal.

Pavel aruncă pătura din cap și sări sprinten din căruță.

— Apostol!

Apostol încercă să se ridice și căzu la loc.

— Mare, mare... îl ajută Pavel.

Mama privește pe Pavel cu răceala pe care ți-o dă respectul pentru cineva străin.

Deodată apărură Angela alergând. Era îmbrăcată c'o jachetă albă de lână, încinsă cu o curea lată de lac peste mijloc și o căciullă trântită în grabă pe o parte.

— Apostol!

Se opri apoi rușnată de prezența lui Pavel. Și întinse timid mîna lui Apostol.

— Și cu mine nu dai mîna? Numai cu morocănosul de Apostol?...

Angela dădu mîna și lui Pavel, fără să ridice ochii.

— Ai înghețat?

Ea râde. Și 'n rîsul ei a coborît toată șăgălnicia iernii.

— Așa's eu, rece.

— Și cu ochi de flacăra.

Angela roșește și se lipește de mama care-i pune protectoare mîna peste umeri.

— Las' că așa-l bine. Numai pletrele sînt reci!...

Mama la într'o parte pe Angela, în cealaltă pe Apostol și fugă cu el în casă, la căldură. Pavel rămâne să la pachetele.

— Dar bine, tu nu vorbești cu Angela, spuse mama lui Apostol, închizînd ușa.

El tace. Angela așteaptă emoționată. Își pipăie în grabă căciullă, potrivind-o mai bine. Pavel intră cu pachetele.

— Val de mine, măică, de ce nu mă lăsați că le luam eu! Proasta de mine, într'u fără nimic.

Afară moș Matelu vorbește cu tovarășii lui.

— Voi n'ați înghețat, mă? Că eu nu mă mai sânt. Așa-i când nu ești boler să stai cu pătura în cap... Te viscolește vântu, te tale geru... Cul, ce-l pasă de tine... Tot mai bine fu de voi că vă mișcarăți... Eu stătul proțap... Ei, bată-vă norocu, să vă bată, urechile vă înghețară și voi sânteți asudați.

— Te aduseră bine, moș Matelu? întrebă mama.

— M'aduseră de adus... Că plecară mâncați, adăpați și avură putere... Da eu înghețal, că țulca-i scumpă la oraș, bat-o mâna și nu mai e de socoteală de ra....

— O fi aici mai bună, Moș Matelu și e și fără bani...

— Hm... își șterge bătrânul mustața, mormăind înviorat.

Pavel își desbracă halna și se trânti pe pat cu fața în sus. Angela s'a așezat pe celălalt pat, lângă mama. Apostol a rămas în picioare. E încurcat de prezența lui Pavel. Ar vorbi cu Angela și-l e teamă că el are să râdă. Își mușcă buzele adânc până la sânge. Il ustură pielea de pe frunte.

Ea nu știa că vine și Lucă? Ce caută aici?!...

Nici n'a privit-o bine. Ar vrea să se uite la ea mult, mult, să râdă, să glumească, s'o necăjească, dar Pavel stă ca un spin lângă el. Acum poate îl supraveghează... Ce crede Angela? Că sunt mândru?...

Închiplutrea aleargă înainte. Se vede pe el stând în același loc, Angela plecând într'un târzlu. Ar vrea s'o oprească, Pavel îl privește gata să râdă... Angela merge încet, întârziind să lese...

De ce nu adoarme Lucă? Se deschide ușa. Ea pășește cu capul în jos; din prag aleargă și plânge... Aude zăpada plângând în urma ei... Mamă-sa o întreabă:

— „Ai văzut pe Apostol? Ce mai spune“?...

— „Se ține mândru că e la școală“...

Să strige: „Nu-l adevărat, Angela“. Ar fi ridicol. Nici nu l-ar lua în seamă.

Mama așteaptă nedumerită. „Ce-o avea, Doamne, de stă așa! L-o fi supărat ăl mare?! Nici ăla nu zice nimic...“

Pavel a închis ochii punându-și brațul peste frunte.

— Apostol, ce ai, întrebă mama dufos, îngrijorată.

Apostol a tresărit.

— Nimic! răspunse el înecându-se și se întoarse brusc spre Pavel.

— Vezi, nici Angela nu vorbește cu tine, dacă tu nu-l spui nimic. De aceea a venit ea aici?!...

Se supără și nu mai vine...

Apostol a încrunțat sprâncenele.

— Ce caută ea aici? Și Lucă nu mai adoarme... Ce are cu mine?... Mama de ce tace?... Ce le-a venit la toți? Ea e de vină. Ce caută? Ce caută? Ce vrea aici?...

Il obseda întrebarea prin repetarea ei tiranică. Il venea s'o întrebe: „Ce cauți aici?“

Unde-s toate planurile croite înainte de plecare? Bucuria cu care așteptase vacanța, nerăbdarea să plece cât mai curând, Angela, care-l va întreba de câte toate, Noutățile pe care le va auzi dela ea... Cum l-a primit? Cu capul în jos. I-a întins sfios mâna. Acum nu scoate niciun cuvânt... De ce a venit atunci?

Întrebarea se repetă mereu și el nu mai poate gândi nimic. Cu cât o aude mai des, cu atât îl pare mai bizară, mai lipsită de înțeles... De ce?... Ce este?... De ce?... De ce... de ce... Ce cuvinte!... Ce...

Apostol privește pe Angela dar n'o vede. Imaginea ei e departe, în fundul conștiinței... Angela pleacă... Merge încet. Așteaptă să fie chemată... Cum ar putea... Pavel îl privește într'una... S'a dus Angela? De s'ar mai întoarce să-l facă un semn.

— De ce faci, Apostol?

Ce să-l spun? Ce să-i spun?... Ea nu-l la școală, s'o întreb de lecții...

— „Ce mai faci“? Era prima întrebare pe care și-o puneau între ei la școală. Și dacă va zice: — „Bine“, ce s'o mai întreb?... Ce mai faci?... Ce mai faci?... N'am întrebat-o oare mai înainte?

Își simte creierul strâns ca într'un cerc. Pielea îi e aprinsă și-l ustură pe frunte. Și sângele-i aleargă mereu, în sus, spre tâmpile.

Angela și-a scuturat discret capul. Pleacă.

Respirația i s'a oprit, buzele, gura i s'au uscat ca pârporite de flacăra, și și-a simțit trupul săgetat până în creieri.

— Ce e? a sărit mama sperlată.

Peste privirea lui Apostol se întinsese o perdea de întineric străbătută de fulgere verzi, roșii, galbene. Din întunerecul de o clipă, a plânt patul și a căzut sfârșit.

— De ce a venit Angela? a articulat într'un târziu ca prin vis. Să nu plece...

Se înnopta. Afară fulgura rar, cu viscol. Pe ferestrele mici, lumina pătrundea timid. Apostol adormise cu mâna sub cap. Din timp în timp, mama se scula de pe scaun și-l schimba ștergarul umed de pe frunte.

Pavel stătea răzimat de perete și urmărea absent vârtejurile de zăpadă svârșite cu furie în geam. Camera neîncăpătoare, cu mobilier rudimentar, în mijlocul ferii acestela năprasnice, lui Pavel îi părea o închisoare medievală, în care e ursit să-și pătimească viața. De mult se rupsesse sufletește de sat și de casa părintească. Obșnuit la oraș, modestia, lipsurile de aici, îl scădeau în proprii lui ochi, îl umileau. Nepriceperea numai, vocabularul încărcat de provincialisme, superstițiile, atitudinea-i de sfială față de el, frământarea ei fără rost pentru cel mai neînsemnat lucru, îl umileau și mai mult. Îi părea de necrezut că femeia aceasta, îmbătrânită înalte de vreme, care se învârtește într'una pe lângă el, să-i facă totul pe plac și îi zice de mai multe ori D-ta decât tu, îi este mamă.

Pavel nu-și mai găsea ca altădată câte o particulă din suflet în lucrurile din casă, între cei patru pereți, unde se găsește. Nu se simțea legat nici de mama, care în gândurile lui atât de adesea apărea ca o sfântă. Totul îi era străin. Singur pe Apostol, copilul cu suflet nebulos, pătrunzând uneori în adâncul lucrurilor, oprindu-se alteori la suprafața lor, suferind pentru o vorbă săptămânul, luni, trecând alteori cu nepăsare peste orice, numai pe el îl simțea aproape.

Ceea ce e sigur, își zicea el, e că Apostol e bolnav. O boală care te face uneori să crezi că e soră cu nebunia. Ce se va fi petrecut în capul lui? De ce a leșinat adineaori?

— „De ce a venit Angela?” Nu știe el pentru ce a venit? Să-l vadă. Curios! „Să nu plece”. Cugetase limpede aici, pare-se. A spus c'un scop să nu plece, nu întâmplător. Dacă gândurile lui ar fi fost turburi, s'ar fi oprit la cele dintâi vorbe, le-ar fi repetat pe acelea. Două propozițiunile la un interval de o secundă, exprimând două stări deosebite.

Apostol își scutură capul pe pernă, deschise ochii și răsă somnoros. Pavel se întoarse spre el. Mama se apropie de pat. Apostol sări și se oprî în fața lui Pavel.

— Lucă, hai să ne batem cu zăpadă. De când eram mici amândoi nu ne-am bătut...

Mama a rămas lângă pat privind-l nedumerită.

— Vezi, te temeai că-l bolnav, grăi Pavel.

Apostol se întoarse spre mama, o privi o clipă, apoi îl trase de mânecă pe Pavel, rugător.

— Haaa! să ne bateem!...

Nu se poate că ești răcit! răspunse Pavel blând.

— Eu? De când?... Nici nu știam...

Și după câțiva timp, aducându-și aminte, întrebă:

— Angela a plecat?... Ce căuta aici?... Mi-a fost somn... Ne întâlnim noi, că niciodată n'a trecut din vacanță... Vino, mă Lucă, să ne batem cu zăpadă!...

— Știi că ești cuminte?... Mă chemi să mă bați... Și-mi mai și spu!... Ce-s prost? găsi scăparea în cele din urmă Pavel.

— Hmmm... m'am păcălit, recunosc numai Apostol. Dar stai: nu te leg de mâni doar; dau eu, dai și tu... Nu dau tare. Hafdeem!...

Oricum, tu înțelegi mai bine ca mine, nu m'apuc...

— Ți-e lene... Asta e... Hai amândoi, mamă!...

— Ba că vezi, măică, atâta-mi lipsise, să mă bat cu zăpadă. Eu abia te-am văzut, și tu...

Apostol se resemnă...

— Vine ea Angela și nu mă mai rog de nimic.

Se repezi la fereastră...

— Nu vine... De ce nu vine? Nu știe c'o aștept?

Știi ce am visat? Incepu brusc. Prostii ca întotdeauna... Doar nu-l adevărat...

— Și spune, îl rugă mama cu temere în glas.

— Pe Lucă nu-l interesează, el știe că visele-s fleacuri... Am visat pe Dumnezeu, mamă, auzi, nu pe dracu...

— Lasă, uclă-l tămâla, nu-l mai pomeni numele...

— Ce, ți-e frică, mamă? Mie nu mi-ar fi, nici când ar veni la mine... Și tămâla îl ucide? Ce are dracu cu tămâla? Nici muștele nu fug de tămâle... întrebă și pe Lucă dacă nu e de aceeași părere cu mine...

— Ba fug. Tămâla-l sfințită!...

— Cum sfințită, mamă, dacă se face pe copaci! Cine a sfințit-o? Și mai știi ceva? Eu nu cred că-s draci. De ce nu l-am văzut și eu? Nici dumneata nu l-ai văzut.

— Ba eu l-am văzut, băta-l Dumnezeu!...

— Mie cum de nu mi-ai spus?... Nu cred... Ce draci? În cărți nu scrie despre ei! Dacă aș vedea pe Dumnezeu, aș crede și în draci, ori dacă aș vedea un drac, aș crede și în Dumnezeu...

— Vai de mine, Doamne, voi dacă ați plecat dela mine, v'ați lăsat de tot de lege! se înspălmântă mama. Nu mai credeți în nimic. Auzisem și eu că amărîta asta de carte prea multă prosteste oamenii, dar nu credeam...

— Mamă, cartea nu te prosteste, dar dacă ești prost din fire, rămâi tot prost. Și mai e ceva: poți crede în Dumnezeu și în draci, poți ține legea cum spui mata și să fi prost... De ce să cred că sunt draci... Niciun om cu minte nu mi-a spus c'ar exista... Cum sunt atunci?

— Necuratu se arată în fel și chipuri. Se preface în capră, în măță, în câne... Eu l-am văzut în Noaptea de Sf. Vasile. Mă duceam cu tătâne-tu la unchiu tău, Dumitru, că era bietul om singur. Se despărțise de păătoasa de nevastă-sa până în Crăciun...

— De ce?

— El... Se ținea cu unu și omu a pândit-o o zi, două, trei, până a prins-o. Pe urmă pe ea n'o trăgea înlăma să lucreze nimic în casă... Ce va face?... La mamă-sa n'avea ce mânca și ala nici n'o primea acasă. A vrut să se împace cu el... Cum n'a încercat!... Tată-tu l-a spus să n'o primească nici moartă, că l-a făcut neamul de rușine. Unchiu-tu ar fi luat-o că-l era greu singur. Paul, tătâne-tu, se ținea de capul lui: „să n'o lăși pe păătoasa ala, că nu mai ai trai cu mine!... Mai bine să te duci în lumea albă!... Ai și tu pământ, casă, grădină, plug, ce-l trebuie omului muncitor. Tânăr ești, poți găsi o fată cinstită și vrednică... fie și săracă”.

Omu n'a primit-o. Ea dacă a văzut așa, a trimis pe Al din Baltă la el să-l scoată din mînți, s'o la lăsar. Cum spun, era în noaptea de Sf. Vasile. Stam pe vatră eu, tată-tu și unchiu-tu. El a adus vorba de ea. „Ce să fac, mă neică, zicea. Păătoasă e destul, dar și singur cum să stai? N'are cine-ți face un foc, cine-ți cârpi o zdreanță, cine să dea la o gălnă de mâncare. Eu sunt cu pândăria asta. Trebuie să rămână cineva și lângă casă. Până să găsesc alta, să duce focul mult-putînul ce-l am”.

Paul turc: „Nu și nu... Ia-ți o fată. Îi plătești acolo cel-l plăti și duci casă”.

Tot lovindu-se el cu vorba, iacă se stinge lampa, așa din senin. Gaz era, fitil era... „Da ce-o fi, zise Dumitru, parcă intră dracu în tine”. O aprinde, dar cum o lăasă din mână, sticla: troscl și se făcu bucăți. Un clob îl sări în frunte. Noi eram toți laolaltă, dar numai pe el l-a lovit... El, iacă să știi că asta-l un semn. Te pomîni, că nu mai apuc anu... Noi: „da vezi-ți de treabă, nu fi copil. O întâmplare”. El parcă a presimțit: „Să știi că mi-a făcut cațoana ceva”... Arunc eu vreo două vreascuri pe foc să fac lumină. El se ștergea într'una cu palma. Era plin cu un norolu de sânge... Sâoșele cum curgea, așa curgea. I-am turnat apă să se spele. am pus făină, cenușă, nimic. Curgea părău. „Vedeți, spuse el, nu-l de-a bună să curgă atîta sânge din frunte, unde nu-l decât plelea și osu... Și cum de nu sări clobu în mână, ori în altă parte? Tocmai în frunte! M'a însemnat să mă vadă mai ușor...”

Eu mă isprăvisem de frică, drept să-ți spun! Mă pun și îl leg cu o treanță de cămașă. N'apuc să termin și aud la fereastră:

— „Dumitre, Dumitre!... Ia vino...”

El se sculă de lângă noi și hal să plece. Pun mâna și eu și Paul și-l ținem pe loc. El se smucea să plece și alta nimic. „Lăsați-mă că-mi arde șopru”, spunea el. Iar auzim afară: „Hal fuga, Dumitre, hal fuga”.

La geam văd umblând de colo până colo o căpriță... Era ca miera de mare, numai... Cu niște coarne drepte și ascuțite, și ea neagră, strălucitoare de neagră, bat-o Dumnezeu! — „Dumitre, leși repede. Nu mai sta atâta”, zicea căprița. Se ulța pe fereastră la el. — „Dumitre, Dumitre... leși afară, omule, că-ți mor boii din grajd” și hai că auzim boii răgând ca pe foc. Izbeau cu coarnele de nu mai era alta, în ușa oborului. Au dat în ea până au făcut-o praf. Și au venit coardă spre casă. Intinseseră gâturile pe prispă și răgeau la fereastră, de ai fi spus că se răstoarnă pământul... Mie-mi plerise graful, lui Paul, tot așa. Bietul cumnatu gemea ca o vită înjunghiată și se smucea să iasă afară. Noi îl țineam, cât puteam, că de-l scăpam cumva, îl și pocla.

Pe urmă nu mai vedem capra la fereastră. Boii au luat-o și el la goană împrejurul căsii și răgeau într'una... Cât ai bate din palme, iar vedem la fereastră capra. Sta, bat-o sfinții, în picioarele dinapoi ca iepurii și se ulța, când afară, când înăuntru. Boii iar cu gâturile peste prispă, împungeau să dea năvală înăuntru și răgeau. Capra se ulța la cumnatu și el la ea... îl făcea semn din cap să iasă afară. Boii să se sule să fărâme prispa... Așa au ținut-o până au cântat cocoșii... Lui îi curgea sânge într'una prin legătură, de să umpluse vatra. Cum cântară cocoșii, nu mai văzurăm capra, tăcură boii și nici lui unchiu-tău nu-l mai curse strop de sânge. Atunci ni s'au deslegat și nouă limbile.

— „Ce fu cu boii mei, spuse el mai întătu... Mi-a făcut cațaoana s'o iau... După asta umblă... Carne de-ar tăta de pe mine și n'o mai las în casa mea”... Nu s'a ținut de vorbă, de geaba... Tot mai tare a fost ea. N'a leșit bine în primăvară și a primit-o...

În cameră se lăsase întunericul. Viscolul încetase. Fulgii mari și deși cădeau cu grămada.

— De ce n'ai aprins lampa, Mamă, șopti Apostol, cu tremur în glas.

— Așa, dragii mei, reluă ea sculându-se. Voi nu credeți nimic. Eu cu ochii mei am văzut. Lăsați fumurile din cap, că nu e Dumnezeu, că nu-s diavoli. Sânt. De unde l-ar fi scornit oamenii, dacă n'ar fi?

* * *

Apostol căuta cu înfrigurare în cărți pe Dumnezeu. Vechea teamă de Dumnezeu Tatăl, a cărui atotputernicie o mărturiseau toți din jurul lui, îl stăpânea încă și-l alimenta ura.

Cum ar fi vrut să găsească scris de un om mare, că nu e nici un Dumnezeu, că Dumnezeu este cea mai mare prostie din câte s'au spus, că este o minciună pe care au inventat-o cândva oamenii, să se sperie unii pe alții... Câți pe fața pământului n'or fi chinuși de nevăzutul Dumnezeu cărui a își pleacă ghenunchii de nevole și de frică! Și ce bucurie fără de seamă l-ar cuprinde, când ar avea cineva îndrăsneala să le strige: „Dumnezeul în care ați crezut până azi nu există... Nici în timpul vieții și nici dincolo de moarte nu sunteți ocrotiți de vreun spirit atotputernic, nici judecați nu veți fi și nici pedepsiți. Dreptatea faceți-o aici pe pământ. Ajutați-vă, că în mâna voastră este toată puterea”. Isus a vorbit mult despre bunătatea lui Dumnezeu, dar a spus și despre pedeapsa care așteaptă pe cel care calcă voia Tatălui și nu se pocălesc. Și dacă nimeni nu spune că nu e nici un Dumnezeu, de ce nu vine măcar cineva să predice că Dumnezeu Atotputernic este de o bunătate fără margini? Dar nu cumva au avut dreptate evangheliștii când l-au înfățișat aspru și nelertător? Dacă Lui îi stă în putință să pule în sufletul omenesc binele, de ce mai pune și răul? Nu din răutate?... Apostol se cutremură... Atunci Dumnezeu și Diavolul sunt una?... Nu, nu!...

Îi cuprinsă o spaimă subtilă. Sări de pe scaun. În cameră nimeni și întuneric. De prin colțuri îi fixau ochii fosforescenți...

— Mamă!... Mamă!... strigă el cu o voce sugrumată.

Mama lăsă mâncarea la foc și alergă în cameră.

— Ce e?... Ce s'a întâmplat?... Ce ai pățit? De ce ai țipat așa?

— Lumină... Fă lumină...

— Lampa era aici pe masă, cu chibriturile lângă ea. Tu nu putea-l s'o aprinzi?... De ce te ulți așa, pentru Dumnezeu! Ce ai? De ce ești așa galben?... De ce tremuri, că-l cald în odale?... Nu cumva îl avea friguri?...

— Nu... nu... N'am, dar nu mai pleca de aici...

* * *

Pavel îl lămurise într-o zi că oamenii nu sunt dotați de vreo putere supremă cu calități sau cu defecte. Le moștenesc dela înalțași. Noul născut e ceea ce au fost cel de același sânge cu el. Mai târziu omul se poate corecta prin propriile sale puteri, ori poate aluneca mai jos.

A fost o revelație pentru Apostol, o zi de beție a fericiții. Își dă seama Lucă ce-a spus? Doar destinele vieții și ale sufletului le avea Dumnezeu. Cu ce mai rămânea acum? Cu nimic. Unde mai e Dumnezeu, dacă El n'a făcut nimic și nu conduce nimic?... Un basm! Omul s'a născut din malmușă. Pământul s'a rupt din soare, plantele și animalele s'au născut după ce s'a răcit pământul.

Apostol se simțea pe înălțimi amețitoare, în locul lui Dumnezeu. Îl săpase în fiecare zi până l-a învins. Acum ar fi momentul să nimicisească pe Dumnezeu din sufletul oamenilor, care au fost legați la ochi până azi și s'au mulțumit să-L primească așa cum a fost conceput cândva. Dar îl va asculta cineva?... Îl va da cineva crezare?... N'au să-l ia în derâdere și să-l socotească nebun?

Numai mama îl va mărturisii gândurile lui. Dar își aminti ce-l povestise ea cu câteva seri înainte, c'a văzut pe dracul într-o noapte de Sf. Vasile. Apostol de mult nu mai credea în existența duhurilor rele. Totuși mama îi clătina se siguranța în seara aceea. Îi era greu să n'o creadă, pentru că niciodată nu l-a mințit.

Din toată povestirea, ceea ce l-a izbit mai cu seamă a fost răgetul bolilor și încercarea lor de a pătrunde în tindă. Ce noapte a fost aceea! El pe vatră fără lumină, unchiul curgându-l sânge din frunte... Căprița strigându-l dela fereastră. Boli...

Dar dacă mama de frică l s'o fi părut că vede o căpriță și o aude strigând: Dumitre! Dumitre!... Unchiul de ce vola să se repeadă afară, dacă n'auzea nimic?... De ce mama și tata nu puteau să vorbească, să-l spună să nu lese? Și de ce îl s'a deslegat gratul numai după ce au cântat cocoșii?

— Eu v'aș întreba pe voi un singur lucru, le zise mama, că ați învățat atâția ani de școală. Pământul e mort. Din ce s'au născut vletățile de pe ele?... Cine le-a dat vleață? Omul o ști el multe în ziua de azi, că umblă cu mașina pe linia de fier, zboară pe sus ca pasărea, dar vleață nu dă nici măcar la un fir de iarbă... Se usucă un pom, nu-l mai poate face verde. Moare omul, nu-l mai poate invia... Dacă acuma oamenii nu pot da vleață la o burulană, pe vremuri, când nu erau așa cuminiți, nici atât n'au putut. Cine, dacă nu Dumnezeu a făcut toate minunile?

Apostol a tresărit. De unde a mai venit mama cu întrebarea asta nouă?... El nu și-a pus-o niciodată... Adevărat, cine v'a fi dat vleață primei vletăți?... Pământul n'are vleață, apa n'are... Cum a luat răstere filința din neființă...

Profesorul de naturale a amintit odată că atunci când s'a născut prima vletate, au fost anumite condiții care azi probabil nu mai sunt. Ce condiții au fost acelea?... Și de ce azi nu mai pot să fie? Profesorul nu le-a spus. A încheiat că despre apariția strămoșului plantelor și animalelor, despre prima celulă, știința nu poate lămuri mai mult. Atunci n'a înțeles unde duc aceste cuvinte. Azi, turnate sub forma unei întrebări, prin neputința de a da un răspuns, răstoarnă părerea pe care și-o credea definitivă, că n'ar exista Dumnezeu.

Mama cu Dumnezeu îl urmărea de ani de zile. Se crezuse blurtor, dar tocmai acum se pomeni învins... „Nu, nu... nu e chiar așa simplă, de nepricepută... altfel nu mi-ar pune astfel de întrebări. Și ea se va fi ocupat mult de lucrurile acestea... Ea crede cu tărie în tot ce spune“...

Așa și-o aduce aminte de când era mic: ingenușind la icoană în fiecare dimineață, închinându-se înainte și după masă, mergând în fiecare sârbătoare la biserică, dând de pomană din întâile fructe, silindu-se să facă numai binele...

O vleață asemeni unui drum drept la sfârșitul cărui e Dumnezeu. El mereu s'a îndoit, mereu și-a schimbat părerile, gândurile. Ce socotea azi adevăr, mâine, prostie... Vleața lui a fost ca o linie frântă. Să găsi acum la răspântia a doua căi deopotrivă de bătute: credința și necredința. Care duce la adevăr?...

Poezii

de

Victor Felea

In oraşul vechiu

*În oraşul vechiu au căzut zile de plumb,
niciun cadran nu mai numără orele.
Oameni de lut
îşi mişcă slăbănog picioarele.*

*Fete de ceară tânjesc după cer,
îşi pleacă singuratice capul în mâini.
Aşteaptă cu teamă, dar niciun mister
nu-şi desprinde cojile de săptămâni.*

*In oraşul vechiu, pe caldarâmul rece
niciun străjer cu suliţă nu trece
Prin geamuri negre ca de tuş
ramuri privesc la oameni descompuşi.*

*Deodată râsul rece al satanii
a 'nvineşit prin bură şi castanii,
şi inimi deslegate din cătuşi
au fâşnit fluide prin uşi.*

*Peste oraşul vechiu s'au lăsat storuri grele,
moartea s'a duminat în fiecare casă cu dărnicie;
păsări mari de bronz
poartă pe aripi tăcute — veşnicie.*

Psalm

*Doamne, sub ploile Tale şi sub vreme, mai stăm
şi singuri la porţile de fum aşteptăm.
Ni s'a făcut frig
şi aici în noroi
stăm palizi şi muşi ca nişte ştrigoii.
In carne păcatul ne arde ca o floare de foc,
sub arşiţa morţii spinii durerii se coc.*

*De geaba am lucrat săptămâni și ani,
să răsturnăm peste 'ndoieli bulgări de pământ și bolovani;
ca niște buruieni din nou au crescut
aici sub soare din lut.*

*Cine știe, Doamne, cine știe
sub care zare veștedă și sinilie
inima Ta bate ca un gong neauzit în veșnicie!
Nouă celor de jos nu ne e dat să știm
nici unde mergem, nici de unde venim,
și în lumea ca o gară tristă
așteptăm, bolnavi, o fluturare de batistă
să ne anunțe, în sfârșit, marea plecare
spre țara ce ne-o 'nchipuim o toamnă 'naltă și neschimbătoare.
Doamne, ne doare
lanțul atârnat de mâini, de picioare;
și când mergem pe stradă
CINEVA ne privește cu un ochiu de pradă,
fără sa ne mustre, ci numai așa,
privește în noi ca printr'o perdea.*

*De i ochiul Tău, o clipă închide-ți pleoapa
ca să vedem cum ni se sapă groapa.*

Aștept mereu o clipă

de

George Pioraș

*Din nou stau numai singur și gându-l torc alene
In rouă de durere ce-mi picură din gene,
Și iar mi-apar în față crâmpee violete
De amintiri, trăite în visuri și regrete.*

*Și azi, din nou simt boarea și bruma argintie
În sufletul ce-așteaptă o clipă ce 'ntârzie
Să vină, în cântare ori liniști de 'nserare,
Cu alintări de șoapte ori cu surâs de floare...*

*... Mă plec a rugăciune spre chipul tău, fecioară
Născută 'n albe visuri, mlădie și ușoară,
Și 'ngenunchiat, cu doruri și gând de iasomie,
Aștept mereu o clipă ce veșnic întârzie...*

Un istoriograf transilvan: Ioan Lupaș

— Evocări și constatări din prilejul unei aniversări —

de

Grigorie T. Marcu

I

La vârsta mea, amintirile încă n'au dreptul să-și despletească firele de aur din katerul unui trecut care abia își merită numele. Și dacă totuși înfrunt această opreliște, impusă de-un simțământ de elementară „pudoare” intelectuală, de vină-i mai ales tatăl meu, preot românesc de sat, undeva pe la hotarul dintre „Mărginenime” și „Varmeghle”.

Mi-aduc aminte, parc'ar fi fost ieri...

Il știam plecat cu carul cu boi, după otavă, în „lăcuț”, cum numiau Broscășenii una din lunclle de pe buza Secașului mic. Și prin urmare, puteam să-l scotocesc în tihnă hârtiile impachetate cu grijă și dosite — cu și mai multă grijă — după cărțile rânduite la parterul modestului său dulăpilor intitulat solemn: „Biblioteca”.

Erau acolo „testimoni” dela „ghimnazul” din Blaj și dela cel dela Alba-Iulia: primele în românește, celelalte 'n ungurește. Citeam de sârg notele „meritorii” ale tatăl și îmi doream și mie așa ceva, mai ales că domnu 'nvățător Nicolae Petrescu din Capudealuiul, Dumnezeu să-l facă parte de tot binele, nu m'a pus niciodată în genunchi, pe boabe de cucuruz. E drept că lucrurile s'au schimbat în spre rău — pentru mine numai — când dumnealui a plecat „la cătane” și tata îl luase locul, căci cu domnul părinte nu era de glumit. Dar, la urma-urmel, și tatăl trebuia să-și înmoale asprimea în fața „diligenței” fiului său, care făcea mai bună ispravă în școală la șase ani, decât atunci când îl punea trăistuța cu „bucate” după gât și-l mâna cu vitele la păscut pe pășunatul de sub pădurea Redea sau în miriștile din Zăpodle.

Dar, curat ca 'n vorba cântecului, când era cetania mai de haznă, nîmerește tata acasă. Un vecin de omenie, badea Ilie Precup, se 'mbiase să-l înlocuiască la încărcat.

— Ce faci tu, aici? Nu ți-am mai spus să nu umbli la „documentele” mele?

Am înlemnit de spaimă. N'avea năravul să mă bată. „Privilegiul” acesta îl era rezervat mamei mele, care totuși mă lubea mult.

Nu mai știu ce-am spus, sau dacă am mai putut spune ceva. Destul că tata s'a așezat lângă mine, jos pe podea, și a început să-mi dea deslușiri asupra înscăltiturilor așternute domol, ca sufletele lor cumpănite, pe „absolutoriiile” sale dela Seminarul teologic-pedagogic „Andreian” din Sibiu, pe care tocmai le despăturasem și le frământam în mâini când m'a surprins cotrobăindu-l printre hârtii.

...D. Cunțanu, D. Comșa, Dr. Petru Șpan, Dr. Vasile Stan, Dr. Aurel Crăclunescu, Dr. Nicolae Bălan, Dr. Ioan Lupaș...

Despre fiecare mi-a povestit câte ceva; numai de bine. Și apoi, după ce-și ostoiise sufletul cu depănarea amintirilor, scoase dintr'un ungher al bibliotecii sale un plic, tip „oficial”, ferit până atunci de explorările mele:

— În covertul ăsta am gratulările dela cununte.

Între ele, cele ale foștilor săi profesori Nicolae Bălan și Ioan Lupaș. Vorbea despre dânșii cu graiu încălzit de emoții. Mi-a făgăduit că o să mi-l arate cândva pe Părintele Lupaș. Ceea ce s'a și întâmplat nu peste mult, în piața Săliștei, într'o zi de Luni, când avea loc îndătinatul târg de săptămână. Tata căruse acolo câțiva saci de grâu ca să-l vândă. Mă luase și pe mine, ca s'o văd pe mama mare din Săcel și — firește — să-l păzesc căruța cu cai când intra la Danil Bârsan și la „Otăvolu” ca să târgulască cele de trebuință pentru gospodăria noastră din Broșteni.

Așa l-am cunoscut pe părintele Lupaș, care era atunci protopopul tractului Săliștei: amestecat printre țărani „dela câmp”, cum le spuneau mărginenii celor de pe țara mea.

Țin minte că am fost deosebit de fericit când l-am sărutat mâna pe care, câteva clipe mai înainte, și-o petrecuse printre boabele de grâu auriu ce-l dusesem la târg.

II

S'au scurs peste două decenii de-atunci.

Ocazional, l-am revăzut la ședințele publice ale Academiei Române, conferențind la Sibiu, la Cluj de două ori, cu prilejul constituirii Frăției Ortodoxe Române (5 Martie 1933) și în căsuța sa din strada Băii 21. Eram student pe-atunci.

Cum trec anii !...

De-o vreme 'ncoace, îl întâlnesc mereu pe ulițele — străzi e prea mult zis — burgulul nostru românizat de năpasta din toamna anului negru al României rotunde. Istoricul de renume european ar fi tot una, la chip și înfățișare, cu cinstitul și învățatul protopop al Săliștei, pe care-l port în amintirile copilăriei mele, dacă n'aș ști că tâmpla lui, argintată acum, era cândva altfel, și fruntea-l largă mai netedă.

Dar s'o curmăm cu amintirile...

III

Învățatul profesor de Teologie dela Sibiu și renumitul protopop al Săliștei antebelice, e ales curând membru al Academiei Române, iar Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj îi oferă una dintre catedrele ei, pe care o va umplea de strălucire. Detaliile apostolice sale, laborioasă și entuziastă cum îi este firea, interesează mai puțin o revistă literară ca a noastră. Ceea ce vrem să subliniem din prilejul acestei vieți excepționale, cheilită cu zel și devotament exemplar în slujba Bisericii străbune și a culturii naționale, este aderența desăvârșită față de realitățile transilvane — trecute și prezente — manifestată cu o pilduitoare osârdie și cu un talent ager de către Părintele profesor universitar Ioan Lupaș. Înainte și după trecutul războiului mondial, înainte și după imprudentul diktat dela Viena, Părintele Lupaș a răscolit cu o pasiune nebruită trecutul nostru istoric.

... Totdeauna cu intenția de-a pune la 'ndemâna generațiilor prezente și viitoare ceva mai mult decât date uscate: învățăminte probate în experiențe de veacuri. Cărțile sale sunt, de aceea, nu numai monumente de erudiție, ci și instrumente de educație națională. Istoricul și pedagogul războiesc pe rând la cuvânt, în fiecare pagină a lor.

Idealul cultural al Părintelui Lupaș, pe care n'a încetat să-l afirme și să-l justifice în scris și în înflăcăratele sale conferințe, nizește spre reconcilierea științei pure cu educația. Omul de carte și de fidel, mai ales când îndeplinește o funcțiune în învățământ, trebuie să facă din chemarea sa o apostolie închinată cu totul științei și virtuții: *litteris et virtuti*. Altfel, toxinele atâtor ideologii suspecte, care circula în toate vremurile, nu vor întârzia să devasteze grădini înflorite ale generațiilor successorale.

Aplecat, cum spuneam, mai cu osebire asupra trecutului neamului românesc de dincoace de munți, Părintele Lupaș a surpat una din cele mai grosolane erezii istorice, osebite de agreabilă veclinii noastre de peste deal, când a demonstrat existența neîntreruptă — de-a-lungul milenarelor întunecări restaurată parțial în 1940 — a unui *Stat transilvan*. Amănuntul acesta a deschis perspective noului istoriografiei române, iar în strălucitate a făcut servicii imense cauzelor naționale.

IV

Virtuțile de căpetenie ale vieții sale, trăită pentru Dumnezeuul părinților noștri și pentru neamul românesc, au fost recapitulate și cinstitute precum se cuvine în paginile impozantei lucrări de colaborare: *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani* (București 1943, p. LXVIII+926).

Ea a fost urzită cu gândul de-a apărea și de-a fi înmănată Părintelui Lupaș în August 1940, la Cluj. Volbură care a urmat, a amânat prăznuirea până către sfârșitul anului trecut, când s'a săvârșit la București, sub auspiciile și în incinta Academiei Române.

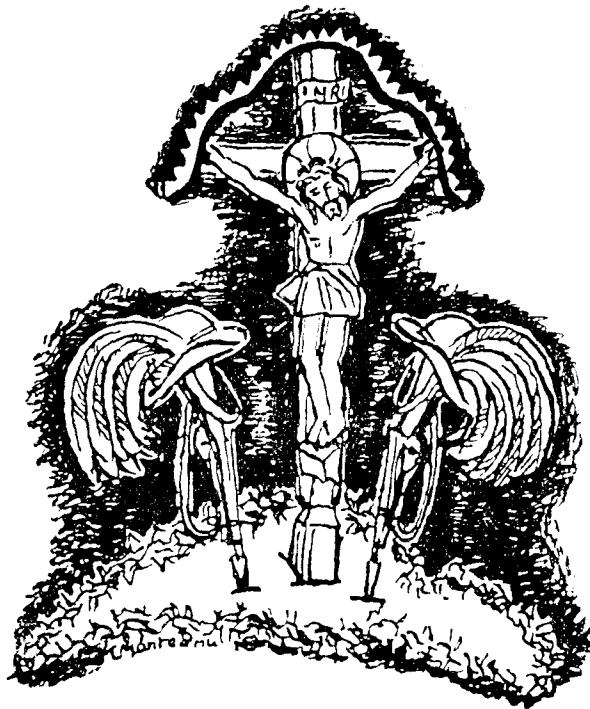
Nu mai puțin decât 92 de personalități culturale de vază, din țară și de peste hotare, și-au așternut ofrandele prețuiri ce i-o poartă Părintelui Lupaș, în paginile acestei cărți festive. În fruntea lor, se situează luminatul Mitropolit al Ardealului, I. P. Sf. Sa Dr. Nicolae Bălan, care constată pe bună dreptate că „*preocupările de istoric ale Părintelui Ioan Lupaș au fost îndreptate cele mai multe spre trecutul și vrednicia Bisericii, iar spiritul de care e străbătută toată opera și activitatea P. C. Sale, este profund creștin*” (p. 47).

Aceeași constatare o face și d-l prof. univ. Ioachim Crăciun, care-și definește maestrul astfel: „Istoric, publicist, preot, profesor și luptător transilvan, lată drumurile pe care a pășit cu demnitate I. Lupaș, punând la temelie credința știința și la temelie știința credința, îngemănări rodnice și valoroase, transplantate și în sufletul elevilor săi” (p. XXI).

Monografia despre Mitropolitul Andreu Șaguna — ca să nu mai pomenim alte lucrări — justifică în deajuns aceste afirmații.

Fidel măreșilor și amărăciunilor Transilvaniei, istoricul transilvan Ioan Lupaș este o avuție națională.

... O avuție românească!

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Realități basarabene

— O scrisoare inedită a lui Emanuil Catelly —

de

Olimpiu Boitoș

Correspondența lui Octavian Goga, publicată de d-l Onisfor Ghibu în numărul din Decembrie trecut al „Luceafărului”, precum și comentariile d-sale, au adus în discuție publică problema eforturilor făcute de Românii basarabeni, în anii 1917 și 1918, pentru dobândirea libertății naționale.

Împlinindu-se în toamna trecută 25 de ani de la realizarea unității politice a poporului român, opinia publică, pentru motivele dureroase prea bine cunoscute, a fost preocupată mai mult de soarta Ardealului. Gândurile tuturor s'au îndreptat asupra acelor întâmplări și acte politice care au dus la desfacerea Transilvaniei de Monarhia austro-ungară și la alipirea ei la Regatul român, pentru înfăptuirea României-Mari. Dar printr'o fază asemănătoare a trecut și Bucovina, deși momentele ei singuratice au fost mai puțin dramatice, și a trecut mai cu seamă provincia dintre Prut și Nistru.

Etapele străbătute de poporul basarabean până în clipa când a socotit că evenimentele s'au coapt și poate cere cu toată hotărîrea unirea cu patria-mamă, au fost mai sbrucumate și au avut o durată mai lungă. Colosul rusesc, cu tot ce a însemnat el ca despotism și perfidie în o sută de ani de ocupație, a apăsât conștiința fraților noștri până la un timp, iar după aceea a venit marea revoluție, justificată pe plan intern, dar cu atâtea ispite false și periculoase, nu numai pentru populațiile străine înglobate în cursul veacurilor în marele Imperiu, ci chiar pentru poporul rus, care formează temelia statului. Emanciparea de acea mentalitate nivelatoare produsă de țarism, care determina o stare sufletească de resemnare și de acceptare a răului ca a unei întâmplări cosmice inevitabile, nu era un proces ușor de realizat pentru o populație care fusese lipsită de o cultură națională în acord cu spiritul veacului. Iar stările revoluționare ce au urmat în cei doi ani de care vorbim, fiind un fenomen specific rusesc, au fost în același timp un produs direct, prin reacțiune, a aceluiasi despotism neînfrânat, încât toate excesele și toate rătăcirile erau cu putință. Barca politică a poporului român din Basarabia a avut de parcurs în cei doi ani un drum extrem de anevolos, printre obstacole periculoase care pândeau la fiecare cotitură.

În articolul amintit, d-l Ghibu a insistat asupra ajutorului pe care l-au dat fraților basarabeni refugiații din Transilvania. Aceștia aduceau cu ei o experiență încercată în grele lupte pentru păstrarea caracterului național al poporului și pentru revendicarea drepturilor ce decurg în mod firesc din recunoașterea acestui caracter, o voință de acțiune neînduplecată și o mai largă înțelegere a momentului istoric. Rolul lor la pregătirea, prin numeroase etape, a actului de alipire a

Basarabiei la patria-mamă este important și el este cunoscut și recunoscut. Este însă momentul să punem mai mult în lumină contribuția proprie a Românilor din Basarabia spre acest scop. Contribuția aceasta trebuie să fie desprinsă din actele și documentele contemporane, câte se mai găsesc, căci dacă este adevărat că Românii din Transilvania și din Țara veche au avut un rol de seamă în orientarea politică a Basarabenilor, nu-l mai puțin adevărat că, după ce în colaborare au fost fixate obiectivele politice cele mai bune, Basarabenii au știut să le ducă ei înșiși la îndeplinire.

Printre intelectuali basarabeni s'au găsit spirite de elită cari și-au dat seama de cursul vremurilor, iar patriotismul lor neșovălețnic l-a făcut să găsească mijloacele cele mai potrivite acțiunilor necesare pentru atingerea scopului urmărit. Grație acestor acțiuni apoi Basarabia a fost în stare să realizeze în cel doi ani o evoluție care, între alte împrejurări, ar fi reclamat cu mult mai mulți ani, dacă nu chiar decenți.

Și trebuie subliniat că și-au dat tributul toate clasele sociale, dela modeștii învățători dela sate, primii îndrumători ai poporului celui numeros, până la boierii de frunte. Ajunge dacă ne referim în această privință la contribuția importantă a distinsel figuri de boier care a fost Pavel Gore, al cărui luminat patriotism a fost apreciat mai mult după moarte. Intradevăr, să știe că îndată după Unirea Pavel Gore a fost proclamat membru de onoare al Academiei Române, omagiu care se revărsa fără îndolală și asupra regiunii sale de baștină, dar calitățile lui politice, întemelte pe mari virtuți morale, n'au fost destul puse în valoare în acțiunile interesând noul stat român.

Un moment capital în evoluția politică a poporului român din Basarabia, în cel doi ani revoluționari, a fost acela care a convertit tendința primordială spre autonomie regională într-o dorință lămurită spre unitatea națională a tuturor Românilor. Dorința aceasta s'a părut mare, la început, cu neputință de realizat, dar în curând ea a pus stăpânire pe inimile oamenilor și atunci înlăptuirea ei n'a mai putut fi amânată. Un rol de seamă în propagarea acestei idei a jucat salonul dela Odessa al Doamnei Zina Morolanu, și lucrul acesta este încă prea puțin cunoscut.

Cât de important era centrul românesc dela Odessa, unde s'au întâlnit în refugiu Români din toate regiunile, relese și din articolul d-lui Ghibu. Trebuie să se știe însă că și casa Doamnelor Zina și Gheorghe Morolanu a fost un centru de propagare a ideii de unitate națională, și că adunarea de constituire a partidului naționalist basarabean a fost prezidată chiar de Doamna Morolanu, care a reprezentat totdeauna, cu multă distincție, acea elită a Românilor basarabeni de care am făcut pomenire mai sus. Soră a lui Pavel Gore, Doamna Morolanu aducea, pe lângă nobleța de rasă, o rară pătrundere a lucrurilor și un dar al exprimării, care trebuie să fi impresionat mult pe acela ce l-au ascultat cuvântarea rostită din scaunul prezidențial, cuvântare prin care a combătut ideea „autonomiei” susținând cu căldură necesitatea unității naționale a tuturor Românilor și deci unirea Basarabiei cu România veche. Adunarea aceasta s'a ținut în 3/15 Mai 1917, zi de mărețe amintiri istorice, atât de bogate în semnificații pentru îndatoririle momentului actual.

Adunarea întemeietoare a mișcării naționale din Odessa a fost numai un moment — momentul culminant poate — dar salonul doamnei Morolanu a fost permanent deschis patrioților basarabeni angajați cu tot sufletul în noua acțiune. Iar numeroșii basarabeni cari frecventau acest salon întâlneau acolo fruntași de seamă ai Românilor din celelalte provincii, ca: profesorul Ion Răducanu și d-rul C. Angheliescu din Vechiul Regat, prof. Ion Nistor din Bucovina, Iancu Meșianu, d-rul Balulescu etc., din Ardeal.

Despre toate acestea ne dă referințe o scrisoare a lui Emanoil Cately, răzeșul dela Bălți, scrisoare aflată în arhiva personală a d-lui prof. Gheorghe Morolanu. Ea poartă data pe ștampila poștei din Bălți: 29 Decembrie 1923 și are următorul cuprins:

*„Scumpii mei prieteni
Doamne și Domna Moroianu,*

Am primit din partea D-voastră două cărți și scrisoarea. Vă mulțumesc din suflet. Mi-ați făcut nespuse de multă plăcere. Câteva sări de-a-rândul stând cu nevasta la ceai am citit de mai multe ori această scrisoare, care mi-a reamintit un period de viață sbuciumat, dar plin de avânt și de frumusețe.

*M'am întâlnit cu d-rul Cazacu *) care mi-a cerut informațiuni despre mișcarea națională din Odessa. Dându-i informațiuni, i-am subliniat rolul pe care l-a avut grațioasa noastră prima președintă a adunării întemeitoare.*

Dânsu vrea să descrie pentru generația viitoare această mișcare.

Nu știu a fi el în stare să observe lucrurile așa cum s'au petrecut și consecința influențelor nesgomotoase.

Eu am aci în vedere influența D-voastre împreună și în special a d-nei Moroianu.

Tot ce s'a scris până în prezent despre mișcarea națională a Basarabenilor este incomplet și superficial.

*Nu sunt scriitor și nu mă simt în stare să fac un studiu, dar la urma urmei am să fiu nevoit să pun mâna pe condei și să fac memoriile mele pentru a rasdăbili **) câteva adevăruri. Mulți din factorii politici își insumă lor mai mult decât li se cuvine. Eu sunt unu din cei mai în vârstă din luptători și știu mai bine starea de spirit, cum a factorilor așa și a poporului basarabean.*

Spiritul național al Basarabenilor la începutul revoluției era așa de slab dezvoltat, încât foarte mult ne îngrijora pe noi naționaliștii. Și fără încunjur, dragii mei prieteni, dacă nu ar fi fost o influență din partea Regășenilor și a Transilvănenilor noi nu am fi făcut aceea ce am făcut.

Organizația din Odessa din prima zi, cu alte cuvinte dela botezul acestei organizații de către d-na Moroianu, s'a găsit sub influența grațioasei Doamne. Această influență am simțit-o și eu personal, care eram mai conștient de faptele mele și cu atât mai mult tinerii basarabeni cu care eu frecventam micul salonaș al D-voastră.

Eu sunt sigur că nici d-l nici d-na Moroianu nu v'ați dat seama și astăzi nu vă dați seama de aportul național ce l-ați adus D-voastră în Odessa, influențând organizația națională din acest oraș.

Întâlnirile pe care le aveam în salonul D-voastre cu Transilvănenii și Regășenii a avut o covârșitoare influență asupra mișcării.

Iar de altă parte e lucru știut că succesul național a Basarabenilor s'a bazat numai pe Odessa, unde s'a organizat forța brută națională. Primii deputați în comitetul executiv gubernial a fost Halipa și Cazacliu, care au fost aleși de congresul ostășesc din Odessa la care ați luat parte ca spectatori și D-voastre.

Unitatea idealului național a pătruns în mișcarea națională din Odessa fiind din salonul D-voastre!

Eu îmi aduc aminte un caz: am eșit într'o sară dela D-voastre cu un ofițer care până în acea sară era în contra unei idei de unire, considerând în ignoranța sa pe Rumâni inferiori, iar după întâlnirea lui cu câțiva Transilvăneni și Regășeni la D-voastră, părerea lui brusc s'a schimbat și tot atunci mergând acasă a prins a-mi mărturisi și a se manifesta că ar fi bine că să ne unim toți Românii la un loc și să facem și un Stat independent, că de altfel Rușii ne vor îngâfi chiar dacă am reuși să avem autonomie.

Istoria e ingrată.

Personal eu sunt foarte norocit. Am văzut un vis în realitate. Frământările de azi pe mine nu mă impresionează. Tot a fi bine, numai trebuie 20—30 ani să avem liniște.

Statul e ca moara, macină tot ce pui în coș. Cum vedeți, sunt optimist. În Basarabia lucrurile stau bine. Românizarea merge mai bine decât noi ne puteam inchipui. Ce se scrie în ziare și se vorbește în parlament despre Basarabia nu corespund cu realitatea. Am fost judecător patru ani la țară, am avut cel mai aproape contact cu poporul, azi ca agricultor la fel sunt aproape de popor. Poporu o duce bine.

*În Basarabia nu se mai aude de plaga veche „boala pelagra“, semn că populația să nutrește bine. Poporu are o stare materială bună, stradaninesc ***) intelectualii. Poporu muncește, e sănătos, faci copii berechet, populația să înmulțește repede. Frământările partidelor politice nu influențează viața, dânsa merge cursul ei natural.*

Vă mulțumesc pentru amintire. Salutări prietenești, sărut mâna cuconiței.

Vă rog să primiți asigurarea profundului meu devotament.

Emanuil Catelly

*) E vorba de d-rul Petre Cazacu, care trăiește și astăzi la București și care frecventa salonul d-nei Moroianu împreună cu Basarabenii: E. Catelly, Sim. Murafa, Frații Cazacliu, Ion Pelivan, Țanțu, etc.

**) A scoate (cuvânt rusesc).

***) Au grije.

Ultima parte a scrisorii lui Catelly aduce o mărturie autorizată privitoare la opera de redresare a vieții publice și a economiei Basarabiei, întreprinsă de Statul român. Părerea lui Catelly este cu atât mai prețioasă astăzi cu cât în unele sfere internaționale se pun din nou în discuție drepturile Românilor asupra acestei provincii care face parte integrantă din corpul Moldovei istorice.

În 1919, Paul Gore își încheia astfel valoroasa sa lucrare intitulată *Plebiscitul în Basarabia*, prin care pleda cu multă putere de convingere, invocând argumente de drept și temeluri istorice, pentru ratificarea de către Conferința de pace de la Paris a unirii Basarabiei:

„Populația Basarabiei a trecut în timpul războiului prin multe. La 1915 ea a fost veșnic amenințată de o evacuare generală. Revoluția rusească, frica constantă în fața unei năvăliri a hoardelor desorganizate rusești, care veneau de pe frontul român, bolșevismul rusesc, toate acestea au sdruncinat prea tare psihicul locuitorilor. A venit liniștea întronată de armatele române, această liniște e însă numai ceva extern. Diferite sunetul purcesc, cum se zice, din sursele străine strict oficiale nu lasă populația să se liniștească. Aceste sunetul răpesc orice siguranță pentru ziua de mâine. Basarabia, ca și orice colț din Europa, are nevoie acum mai mult ca oricând de o muncă producătoare, serioasă și tenace. Conferința de la Paris ar trebui, ni se pare, să ia acestea în seamă, și grăbindu-se cu proclamarea hotărârii ei să garanteze Basarabiei prima și principala condiție pentru orice muncă producătoare, — liniștea sufletească și siguranța situației”.

Conferința de la Paris a ratificat unirea Basarabiei și prin aceasta „siguranța situației” a fost garantată. După patru ani, E. Catelly constată că și celelalte condiții necesare prosperității Basarabiei au urmat, condiții care cădeau în sarcina cărmuirii românești. Încă odată: socotim recunoașterea aceasta a unui Basarabean de viață deosebit de prețioasă.

E evident însă că pentru deplină consolidare a noii situații n-au fost de ajuns nici cele două decenii care s-au scurs de la Unirea Basarabiei, căci opera de redresare nu avea să cuprindă numai distrugerile celor câțiva ani de război, ci toate răsturnările, pe plan economic și moral, produse de o sută de ani de dominație rusească. Un început bun s'a făcut, dar iată că în vara anului 1940 nenorocirea s'a abătut din nou pe capul Basarabiei, întrerupându-se astfel o acțiune de stat ale cărei rezultate bune, după constatarea lui E. Catelly, începeau să se vadă chiar din 1923. Ceea ce înseamnă că acțiunea de stat prezentă și viitoare trebuie să-și dubleze eforturile, pentru a reuși să vindece definitiv acest suflet chinat al Românilor basarabeni și pentru a crea condițiile prosperității sociale și economice.

GÂND ȘI FAPTĂ

Institutul de cercetări economice și sociale dela Brașov

Iniințarea Institutului de cercetări economice și sociale de pe lângă Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj - stabilită după refugiu la Brașov - înseamnă, în aceste timpuri de grave bătălii materiale, un act de autentică afirmare științifică și un examen de prodigioasă și matură consacrare spirituală. Se simțea mai de mult necesitatea unei concentrări de forțe; iniințarea Institutului era reclamată apoi și de faptul că activitatea didactică, pe de o parte, iar pe de alta cea științifică și culturală a corpului profesoral, nu putea să se desfășoare pe deplin fără un plan sistematic, mai ales acum când, deși împiedecați de refugiu, conducătorii Academiei și profesorii ei au dat expresie, prin lucrările și manifestările lor publice, unei înalte ținute științifice și unui mod personal de a interpreta fenomenele culturale și naționale. De sigur că și evenimentele politice, economice și sociale, care frământă la ora actuală omenirea și de care noi nu putem fi străini, au determinat iniințarea Institutului brașovean; poate și ca o reacțiune împotriva excesivei materializări la care este astăzi supusă cultura umană. Căci nimeni nu poate fi atât de miop să nu vadă că problemele culturale și științifice au intrat într-o gravă eclipsă și că ele sunt pe cale să alunece pe panta periculoasă a unui iremediabil declin. E din ce în ce mai vizibil acest lucru: *în fața problemelor și a preocupărilor spirituale se situează pe primul plan cele politice*, evident în măsura în care ele pot defini și alimenta concepțiile războiului actual, și apoi *cele sociale*, pentru că acestea din urmă dau neta caracteristică a vremii noastre și din ele trebuie să se inspire gândirea politică contemporană dacă vrea să construiască lucruri durabile în viitor.

Trăim, incontestabil, la o responsabilă răspântie a istoriei și nu e exagerat să se spună că din frământarea acestor zile se pun temeliele unei lumi nouă, că din înțeleștirile și din prăbușirile de azi, din eroismul halucinant și jertele generoase ale frontului se vor naște mâine concepții și valori umane care vor fixa tiparele societății poate pentru o mie de ani.

Fenomenul trebuie analizat și explicat. Dacă civilizația, în vastele ei expresii materiale, a depășit cadrul generator al spiritualității și culturii din care ar fi trebuit să se inspire, aceasta se datorește, fără îndoială, acelei nestăvilite „*sete de epic*”, sub imperatiivele căreia și-a disciplinat generația tânără de ieri concepția despre lume și despre valorile ei.

Acum 10-15 ani tineretul delira în arene și stadioane sportive; astăzi moare pe câmpurile de luptă; acum 10-15 ani, dorința de a realiza o lume mai bună din punct de vedere material, deschisese larg porțile anarhiei dar și ale concentrărilor disciplinate; astăzi se aud apocaliptice și stranii răbuniri de pe toate fronturile de bătaie, unde se crede că se va descifra enigma care ne învăluie pe toți: *o mai bună și mai dreaptă pace socială*. Se poate constata acum, cu deplină certitudine, disponibilitățile de luptă rămase neconsumate după celălalt războiu mondial au determinat frenetica deslănțuire pe plan sportiv și încădrarea energiilor în batalioane de asalt ale partidelor organizate după criterii militare. Războiul actual se duce cu o putere care depășește orice închipuire. ~ rezultatul acestei debordante civilizații, - și cine știe ce ne mai așteaptă dacă pasiunile de azi nu se consumă în întregime acolo unde infruntările își au sensul lor organizat.

Se simte peste tot o uluitoare deslănțuire materială - din care cu greu se pot descifra rezultatele luptei - în timp ce *omul de știință pură și intelectualul* agonizează în umbra istoriei, așteptând potolirea furtunei. Inteligențele, supra licitate de orgoliul luptei, au depus armele. Incerci un sentiment de amară deziluzie când constăți că, în plină luptă, cineva trebuie să depună armele. Dar trebuie să fim de acord că nu e momentul lor și cine știe dacă vreodată se va mai reîntoarce, fie și sub o formă transfigurată, acel luminos veac al 18-lea, în care raționalismul și vasta spiritualitate umană au dat expresie poate celui mai prețios dar de care se pot bucura oamenii: *libertatea*.

Care este poziția noastră? Întrebarea este legitimă și ea trebuie să obsedeze orice minte românească, pentru că din aceste penibile confruntări și revizuirii istorice nu e ușor să ieși cu fața curată.

Trebuie să facem o tristă, o îngrijorătoare constatare: așezarea geografică a României constituie, într'un anumit fel, cea mai grea osândă care s'a putut da neamului românesc. Oamenii noștri de stat, au constatat de atâtea ori, chiar și cei ce au manifestat numai o vagă capacitate politică vizionară, - că „ne-a așezat Dumnezeu în calea tuturor vânturilor”. Reflecția aceasta trebuie să trezească în conștiințele celor ce au în mâini destinul României, sau îl vor avea în viitor, o lucidă și responsabilă viziune politică,

pentru că aici la noi se luptă cele două lumi: Apusul cu Răsăritul, aici la noi se întretaie cele mai variate curente de idei și civilizații, aici la noi se deslănțuiesc pasiunile imperiale vecine și peste noi își încrucșază armele în duelul morții și al supraviețuirii, lumea slavă - dinamizată astăzi de virulența comunismului - cu lumea germană - reprezentanta patrimoniului spiritului european.

Dacă privești harta Europei și dacă încerci să interpretezi actualul stadiu al războiului, vezi cu ușurință că linia meridiană care unește Marea Baltică cu Marea Egee cuprinde cea mai agitată parte a lumii vechi și că aici, în spațiul estic al Europei centrale, în arcul carpatic, în bazinul dunărean și în Balcani, se ciocnesc cele mai diverse și cludate interese. E, prin urmare, explicabilă diversitatea etnică și peisagiul politic discordant al acestei zone intermediare dintre Apus și Răsărit, din care și noi facem parte și care ne obligă să fim mereu atenți la ceea ce se întâmplă în jurul nostru. Transilvania ocupă în acest spațiu un loc privilegiat, iar problemele politice, cea mai discutată regiune pe care o revendică pe de o parte Românii, cu serioase argumente etnice și istorice, iar pe de alta Ungurii, cu argumente de ordin sentimental și propagandistic. La Răsărit amenințați mereu de colosul slav, iar la Apus plictisiți mereu de înfumurarea delirantă a unei nații fără conținut și prestigiu istoric, iată poziția din care România trebuie să-și croiască destinul marelui de mâine; iată argumentele care ne obligă să fim cât mai activi în ansamblul culturii europene, chiar și acum când problemele culturale - după cum am spus la început - sunt pe cale să alunece pe panta unui trist și iremediabil declin.

* * *

Din dorința de a canaliza eforturile științifice și culturale ale profesorilor Academiei brașovene, prin urmare și din necesitatea de a explica, printr-o prismă proprie, fenomenele actuale, poziția României în ansamblul lor și viitorul Transilvaniei în comunitatea destinului românesc, s'a născut ideea înființării Institutului de cercetări economice și sociale din Brașov. Este arătat acest lucru și de către art. 1 al Statutelor, care spune: „Se înființează, în cadrele Academiei de înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” din Cluj-Brașov, Institutul de cercetări economice și sociale, având următorul scop:

- Să desvolte interesul pentru problemele economice și sociale și cercetarea lor;
- Să răspândească cunoașterea acestor probleme în lumea din afară;
- Să înlesnească studierea problemelor economice și sociale, precum și acelea ce se pun în legătură cu toate disciplinele încadrate în institut; și
- Să aprofundeze cunoștințele din domeniul disciplinelor grupate în institut și aplicațiunile lor practice în viața economică și socială*.

Tot Statutele ne arată apoi cari discipline anume sunt încadrate în institut și cum sunt ele grupate în două secțiuni: I. Economia Politică, Finanțe, Statistică, Politica Socială, Cooperația, Geografia economică. II. Intreprinderi, Contabilitate generală, Matematici comerciale, finanțiere, asigurări și actuariat, Monetă, credit, schimb și studiul băncilor.

Credem necesar să mai amintim că pentru realizarea scopului urmărit, Institutul se folosește de următoarele mijloace:

- activitatea secțiilor și a seminariilor;
- biblioteca și publicațiunile;
- comunicări și conferințe;
- editarea unei reviste a Institutului precum și alte mijloace pe cari scopul urmărit de Institut le va indica succesiv.

Înainte de a trece printr-o obiectivă privire critică activitatea desfășurată până acum, trebuie să mai arătăm că membri Institutului sunt de trei feluri: de drept, externi și membri de onoare. Drepturile și atribuțiunile acestora sunt pe larg explicate de art. 5 din Statute.

Revenind la activitate trebuie să constatăm că în anul academic 1942/43 Institutul a activat numai prin revista

Observatorul social economic, revistă fondată la Cluj, în 1931, de către fostul rector al Prof. Gh. Moroianu, împreună cu un grup de profesori ai Academiei. În anul academic prezent, Institutul și-a deschis seminariile pentru toate disciplinele încadrate în el și, în deosebi, a dat o importanță remarcabilă manifestărilor publice programând, săptămânal, câte o conferință sau comunicare, ținute de membri interni sau externi.

Revista *Observatorul social economic* reapărând la Brașov, aduce în paginile ei un spirit viu, dinamic, o preocupare intensă pentru problemele zilei - în special pentru ale Transilvaniei mutilate - apoi o cronică bogată și activă și o parte de recensii, care înregistrează cele mai de seamă cărți din vastul domeniu economic și social. Materialul substanțial ce-l aduce cu fiecare număr și actualitatea problemelor ce le desbate, fac din revista brașoveană o publicație periodică de mână întâia. Am arătat în altă parte că, în general, revistele economice au o existență scurtă și o activitate care cuprinde un domeniu redus de manifestare, tocmai datorită faptului că ele se adresează unul anumit public de cititori. „Observatorul” a depășit cadrul unei reviste de strictă specialitate, deoarece chiar și materialul științific pe care-l publică interesează marea masă de cititori, ea devenind astfel un organ publicistic de interes general și veșnic preocupat de problemele la ordinea zilei. În grija celor ce conduc revista brașoveană se poate identifica tendința permanentă de a da culturii românești o cât mai evidentă probă de maturitate științifică și exemplul unei intense și prestigioase munci de cabinet.

E nemerit prilejul să subliniem acum faptul că anticipările făcute de dl Prof. Victor Jinga, rectorul Academiei și directorul „Observatorului”, în primul număr după reapariție, au fost în bună parte confirmate prin fapte. „Dorința noastră de a face să reapară *Observatorul social-economic*, - scrie dsa în articolul *Pornim, din nou, la drum*, - chiar în condițiunile grele ale refugului și ale războiului, o socotim cu totul firească. Această publicațiune aparține patrimoniului moral și intelectual al Academiei comerciale din Cluj-Brașov, patrimoniul a cărui sporire o considerăm o datorie”. Explicând apoi programul de lucru și căutând să fixeze datele spirituale care vor patrona activitatea revistei, dsa scrie în continuare: „Ardealul nu a renunțat la niciunul din atributele sale de creator de cultură românească. Recentele vicisitudini geopolitice ale provinciei noastre nu au micșorat, cu nimic, nici capacitatea și nici voința noastră de afirmare. Suntem neam de alese ascendențe spirituale și de vaste resurse de energie, cerute prin sîta deasă a veacurilor de potrivnicie; nu ne plecăm la nicio vitregie a soartei care ne căleşte pentru bucuria și lumina izbânzilor viitoare. Niciun steag, odată ridicat în înălțimi, nu trebuie coborât. Și „Observatorul” a fost unul din aceste fapte și simboluri în cutele cărui am respirat aer de culmi și din înălțimea căruia am rotit, cu sportivă încredere, privirea până la hotarele rotunde ale pământului românesc și dincolo de ele. Vom desbate problemele economice și sociale ale provinciei noastre, înfățișând situațiuni și indicând soluțiuni îndrăznețe în cele bine chibzuite. Sînt în acest Ardeal multe rele de îndreptat și multe drepturi de apărut împotriva prevaricatorilor dinăuntru și a poftitorilor nesăbuiți din afară. Prin cunoașterea de noi vom trece la cunoașterea Țării și vom ajunge la înțelegerea marilor probleme continentale. Puțină înțelegere pentru problemele provinciei noastre ne îndepărtează de Țară și de umanitate, multă înțelegere, ne apropie. Criteriile de mulțime, stările și interesele țărănimii și ale muncitorimii le vom așeza, cu precădere, în câmpul cercetărilor noastre. Acestor mulțimi le dăruim migaia osteneților noastre cărturărești, pentru că prin ridicarea lor vedem, în primul rând, puțința ridicării noastre ca neam și ca Stat”.

Nu se putea face o mai inteligentă și plină de conținut programare, care pe alocuri are accente și vibrații de manifest, nu se putea fixa cu mai multă pasiune problema unității noastre teritoriale și spirituale, ca în acest articol de început. Tot ceea ce s'a scris în cele 6 numere apărute, toată fanatica urmarire a adevărului științific, toate confesiunile spirituale, răspund acelei nobile caracterizări pe care revista a anticipat-o în primul ei număr.

Nu putem trece prin prisma unei amănunțite analize materialul publicat; dacă socotim însă extinderea de 100-150 și 200 pagini cât a avut fiecare din cele 6 numere apărute, totalizăm o cifră care vorbește, după o atentă lectură, și despre *conținut* și despre *formă*. Și acest lucru este deajuns. Secretarul de redacție, d-l conferențiar Dr. Augustin Tătaru, poate privi cu satisfacție în urma d-sale o activitate care, desfășurată alături de directorul institutului și al revistei, d-l Rector Jinga, sub a cărui îndrumare spirituală se coordonează munca depusă la revistă, onorează orice orgoliu intelectual.

* * *

Comunicările și conferințele institutului formează a doua parte din activitatea din acest an academic. Ele au început la 9 Dec. 1943, cu conferința d-lui Vasile M. Theodorescu, prim-președintele Curții de Apel Brașov. D-ș-a a vorbit despre starea economică și socială a Românilor din Ardealul de Nord. Ședința a avut un caracter solemn și inaugural, de aceea ea s'a ținut în sala festivă a Camerei de Industrie și Comerț. Eminentul jurist, d-l prim-președinte Vasile Theodorescu, această personalitate culturală de prim ordin, a înălțat publicului participant, cu date și argumente incontestabile, situația precară în care se găsește elementul de baștină din Ardealul de nord - Românii - sub inumana și silnică stăpânire maghiară. Dacă uneori cuvântul conferențiarului a afectat cele mai insondabile sensibilități ale conștiinței umane, faptul s'a datorit, de sigur, dușoșiei pe care a pus-o în fraze și accentului înviorător cu care a înărit nădejdea în dreapta restaurație de mâine.

A doua comunicare a făcut-o d-l asistent Dan Răducanu, care a vorbit despre „Planul Beveridge”. Subiectul tratat a stârnit un viu interes, dată fiind actualitatea lui.

D-l Dr. Alex. Bărbat, conferențiar la Universitatea din Odessa, a vorbit apoi la 28 Ianuarie despre: „Omul în economia sovietică”. Ceea ce a interesat în deosebi și a imprimat o notă inedită comunicării d-lui prof. Alex. Bărbat, a fost bogăția de date în care și-a încadrat considerațiile de ordin teoretic. Căci, incontestabil, astăzi nu se poate vorbi despre marea experiență sovietică, atât pe teren economic cât și pe teren social, fără ca concluziile la care ajungi să nu fie argumentate serios prin date și documente culese direct pe teren, sau din mărturiile celor ce au avut prilejul să vadă Rusia Sovietică în toată gigantica ei transformare. D-l prof. Bărbat a ales calea cea mai potrivită pentru scopul pe care l-a urmărit: *studiul monografic pe teren*, studiu care îi este atât de propriu din multiplele și variatele lucrări tipărite până acum. Nu sunt lipsite de interes concluziile la care a ajuns conferențiarul după severul examen pe care l-a făcut sistemului politic sovietic. „Statul sovietic - a spus d-ș-a în încheiere - ca înlocuitor al burgheziei capitaliste în economie, s'a dovedit a fi mai exploatare decât burghezul însuși. El a adăugat la calitățile burghezului autoritatea sa, prin care a izbutit să pună stăpânire totală și indiscutabilă pe aparatul economic și pe om. Deși acțiunea lui s'a întreprins în numele unei economii umane, el n'a izbutit să facă nimic pentru această”.

La 4 Febr. a vorbit d-l asistent Vasile Pop, despre: „Cooperarea succesoare a sistemului capitalist”. D-ș-a a examinat „etapele de dezvoltare ale regimului capitalist”, lupta ce s'a dus și se duce împotriva acestui sistem, spre deosebire de rolul reformator și instaurator de dreptate socială pe care-l îndeplinește cooperarea și care este îndreptățită

deci să-i urmeze, tocmai pentru a evita alunecarea în anarhie.

D-l prof. Ion Colan, conducătorul „Gazetei Transilvaniei”, a reînviat o pagină din istoria comerțului și meșteșugurilor românești din Brașov, vorbind despre: „Teșurile românești brașovene”, adică despre organizațiile profesionale ale meseriașilor români brașoveni. Originalitatea comunicării d-lui Colan a constat în faptul că și-a întemeiat datele comunicate pe o serie de documente inedite, deosebit de valoroase pentru cunoașterea comerțului și meșteșurilor brașovene.

Actualitatea ideilor sociale ale lui Platon, acesta este titlul comunicării d-lui prof. Dr. Pavel Roșca, fost rector al Academiei în cea mai critică perioadă a refugiului. Ori câtă circumspecție este silit să păstreze cronicarul în considerațiile pe care le face, de data aceasta este obligat să sublinieze că subiectul conferinței, privind ideile sociale ale lui Platon, a fost ales pe măsura personalității conferențiarului. Spirit profund filosofic, cu vaste aderențe pentru cultura clasică, d-l prof. Pavel Roșca a adus în comunicarea d-sale pe lângă o incisivă putere analitică și o lucidă confruntare cu prezentul, punând în discuție, după ce a arătat pe larg ideile fundamentale ale celor două cărți ale lui Platon: „Statul” și „Legile”, actualitatea comunismului platonician. Ponderat și obiectiv, reflexele acelei admirabile educații superioare pe care și-o dă filosofia, d-l prof. Pavel Roșca, trecând printr'o fină analiză punctele de contact dintre ideile doctrinei totalitare, în special cele ale comunismului, și doctrina filosofului grec, trage această justă și substanțială concluzie: „Adevăratul mobil al comunismului lui Platon nu este a se căuta în direcția ideologiei socialismului marxist, după cum se crede adeseori, socotindu-l pe Platon ca părinte al comunismului dictaturii proletare, ci comunismul lui ținde a oferi măcar păturei conducătoare din societate o formă de viețuire închinată ideilor și ferită de grișile și conflictele cărora dă loc preocuparea pentru bogății materiale. Că sunt împărtășii și ostașii de binefacere acestui comunism, își găsește explicarea în rolul pe care au să-l îndeplinească, de a asigura, nestingherite prin alte griși, existența statului și a ordinii de stat față de eventualii dușmani”.

Ultima comunicare a fost ținută de d-l prof. I. Răducanu, dela Academia Comercială din București; ea a avut ca titlu: „Școala istorică în economia politică”. Ajunsă aici seria comunicărilor e abia la jumătate. Restul urmează să se țină ca și până acum, în fiecare Vinere, la orele 18,15.

* * *

Am făcut această sumară trecere în revistă a subiectelor dezbătute la Institutul Academiei comerciale ardeleni, cu un singur scop: să arătăm intensa preocupare de ordin științific de care dă dovadă înalta noastră instituție economică. Revista și manifestările publice vor fi întregite treptat, de sigur că cu același succes, și cu alte manifestări cari tind toate către același unic și mare scop: *afirmarea posibilităților românești de creație, pe plan universal*. Comitetul de direcție compus din d-nii profesori: V. Jinga, Pavel Roșca, S. Cioranu, I. Gârbacea și D. Hașiganu dovedește o matură înțelegere pentru necesitățile științifice și culturale ale institutului; iar dacă în viitor activitatea se va desfășura în același ritm, înseamnă că se urmărește cu strictețe programul fixat de comitetul de direcție.

Brașovul, acest mic centru universitar, e azi un puternic focar cultural cu vaste radiațiuni în întregul Ardeal.

GHEORGHE STOICA

C R O N I C I

Cărți de estetică

Al. Dima: Probleme estetice. — Edgar Papu: Soluțiile artei în cultura modernă.

Problemele dezbătute în lucrarea d-lui Dima¹⁾ sînt în parte fundamentale, privind domeniul și constituirea științifică a esteticii; funcțiunea epistemologică a artei, modalitățile esteticului (frumosul natural și cel artistic), problema clasificării artelor; altele privesc arta populară etc... Ele sînt abordate de autor cu aceeași seriozitate și în lumina unei bogate informații, cum d-sa ne-a obișnuit din lucrările anterioare. Problemele sînt înfățișate sub aspectul lor istoric și sistematic, pentru ca apoi să se încerce luarea unei atitudini personale, într'un domeniu frământat de atâtea controverse și care îmbrățișează gama mai tuturor opiniilor posibile. E evident și caracterul informativ al lucrării, numărându-se printre acele utile cărți (bunăoară ale lui Tudor Vianu), menite să creeze un interes mai larg pentru problemele despre artă.

Pentru autonomizarea esteticii și constituirea ei ca știință, trebuie să apelăm — spune d-l Dima²⁾ — la metoda fenomenologică (ce preconizează cunoașterea intuitivă, nemijlocită, o „trăire imediată”) care are să descopere regiunea existențială proprie, o „ontologie regională a esteticii”. Modalitățile spiritului fiind — după analiza fenomenologică — *spiritul subiectiv* (trăirea internă, psihologică), *spiritul absolut* (valorile în sine, absolute: adevărul, binele, frumosul, la care se raportează, spre care tînde spiritul subiectiv) și *spiritul obiectiv* (creațiunile realizate pe domeniul teoretic, etic, estetic, din interferența spiritului subiectiv cu cel absolut), modalitățile spiritului estetic vor fi și ele, spune d. Dima, făcând o interesantă aplicație în domeniul estetic: *subiectivă* (trăirea estetică în sufletul creatorului și contemplatorului), *absolută* (valoarea estetică) și *obiectivă* (opera de artă). Acesta e „câmpul organic al problematicii estetice” pe care știința respectivă trebuie să-l îmbrățișeze în întregul lui. Ceea ce nu s'a întîmplat în istoria doctrinelor estetice, unde aceste fețe au fost tratate unilateral: absolutul estetic l-au avut în vedere sistemele metafizice platoniciene sau hegeliene, latura subiectivă a constituit preocuparea esteticii psihologice (tip Fechner) etc...

Problema centrală a esteticii rămîne însă latura spiritului absolut (valoarea estetică în sine, cu caracterele ei de autotelism, de ficțiune a realității etc.), după care urmează cercetarea feței subiective (problemele creației și receptării, cu implicațiile lor extraestetice: fiziologice, psihologice, sociologice) și a celei obiective (obiectivismul estetic, structurile generale ale artei).

Dacă trecem dela problema obiectului la aceea de *teoria cunoașterii* și ne întrebăm „cum e posibilă cunoașterea regiunii existențiale a spiritului estetic”, trebuie să mergem pe un drum propriu, deosebit de cel conceptual propriu științelor naturii. Această cale e „calea intuitivă” proprie științelor spiritului, științei valorilor, fundamentată de Rickert și Școala dela Baden, „o cunoaștere conceptuală a intuiției și individualului”.

O problemă preliminară esteticii este aceea a frumosului natural și artistic³⁾, avînd a determina dintru început *sfera* obiectului esteticii. D-l Dima discută judicios cele trei soluții ce s'au dat problemei:

a) frumosul natural precede pe cel artistic, acesta avînd să reproducă doar pe cel dintîiu — teoria naturalismului estetic reprezentat de teoria imitației în estetica antică și în clasicismul franco-german;

b) eliminarea frumosului natural din sfera esteticii, întru cât el e numai o treaptă pregătitoare a celui artistic — estetica idealistă germană: Schelling, Hegel;

c) cea de a treia soluție admite cele două modalități ale frumosului ca distincte — Volkelt și alții.

D-l Dima aderează la soluția ultimă, discutînd cu pătrundere notele distinctive ale frumosului natural admise de diferiți esteticieni. D-sa însă le infirmă treptat-treptat, pentru a ajunge la concluzia că frumosul natural este numai „o treaptă spre valoarea estetică sau un mod particular al esteticului, numai *gradual* deosebit față de frumosul artistic” (pag. 43)³⁾. Încheierea aceasta, ca și determinarea frumosului natural printr'o serie de negații (vezi tabloul recapitulativ

1) Editura Dacia Traiană Sibiu. 1943, 132 pag.

2) Cap. *Domeniul și constituirea științifică a Esteticii*, pag. 5—25.

3) Cap. *Cele două moduri ale esteticului: frumosul natural și artistic* pag. 27—43.

2) Sublinierile sînt ale noastre.

dela pag. 42), nu ne pare convingătoare pentru admiterea celor două modalități ca distincte. Mai convingătoare rămâne tot teza lui Lalo, după care natura devine frumoasă numai „à travers l'art.”)

În capitolul „Funcția epistemologică a artei”²⁾ expune, imbinând punctul de vedere istoric cu cel sistematic, diferitele poziții și controverse pe această temă: arta ca expresie a generalului (ex Schopenhauer), arta ca expresie a individualului (Croce), arta ca expresie a generalului în individual (Schelling, Vischer), apoi concepția formalismului estetic (Herbart), după care d-sa încheie aderând la o soluție sintetică: „În artă intuim generalul, îl trăim simultan cu individualul concret și viu, care ne îndeamnă singur printr'o tainică putere lăuntrică a-l depăși. Individualul nu e artistic decât în măsura în care ne fulgeră în față generalul. Se înțelege că, în acest caz, definiția pur formalistă a artei cade dela sine” (pag. 53).

Urmează două studii asupra artei populare³⁾, aducând precizări privitoare la noțiunea de artă populară și la „semnul ei artistic”. Date fiind atâtea implicații extraestetice ale artei populare (utilitatea practică, motivul magic al unor podoabe), se pune întrebarea: ce mai e artistic în obiectul de artă „populară”? Răspunsul d-lui Dima e just: „doar pura lui realizare tehnică”, punct de vedere ce trebuia însă mai bine subliniat.⁴⁾ Utilul nu vițiază frumosul decât în măsura în care finalitatea extrinsecă dăunează structurii reclamată de valoarea estetică, sau turbură contemplarea. Revenim adică la spirituala soluție a lui Caragiale, în dezbaterile dintre „artă cu tendință” sau „artă pentru artă”: artă cu talent.

În studiul asupra clasificării artelor⁵⁾, autorul socotește artificială separația ce o face Dessoir și apoi Utitz între Estetică și Știința generală a artelor, căci „artele se constituie în fond prin virtutea decisivă a valorii estetice ca o organizare de materiale indiferente în sine estetic, dar topite în cele din urmă sub dogoarea specifică a actului intențional estetic” (pag. 83). Față de multiplele sisteme de clasificări în ființă, d-l Dima, consecvent punctului de plecare din primul studiu al volumului de față, așează problema pe planul spiritului obiectiv, plan de interferență al valorii absolute cu cea subiectivă. Pornim dela viziunea interioară pură, dela esența artelor, tipurile fundamentale ale viziunilor estetice interioare (picturalul, sculpturalul, muzicalul, poeticul etc...) și avem de urmărit cum se transpun aceste viziuni interioare în fenomenalitatea artelor și cum se imbină ele cu alte valori, estetice sau extraestetice.

Lucrarea se încheie cu două încercări de caracterizare a arhitecturii, sculpturii și picturii, în esența și momentele lor constitutive.

Cu toată felurimea problemelor tratate aici, ele se imbină într'un tot organic. Meritul lor stă și în faptul de a se fi confruntat în mod critic vechile date cu aporturile nouă în domeniul acestei științe.

Atitudinile personale încercate cu prilejul discutării problemelor — și nu suntem dintre acei cronicari care cer neapărat d-lui Dima să fie el primul Român care să ne dea

un sistem propriu de estetică, o replică românească la Kant, Hegel etc., — sunt poate implicate și în acele virtualități, de care d-sa ne vorbește în prefață și care urmează a fi dezvoltate cu un viitor prilej.

Deosebită de lucrarea prezentată mai sus, este înmănușirea de eseuri a d-lui Edgar Papu¹⁾. Deși operează cu material din domeniul esteticii, direcțiile ei de gândire ținesc totuși spre perspectivele cuprinzătoare ale filosofiei culturii, arta fiind câmpul favorit al soluțiilor de conciliere în sânul culturilor.

Capitolul introductiv al lucrării trece în revistă câteva sinteze spirituale realizate de artă, începând cu Renașterea. Astfel, după universalismul dogmatic al Evului Mediu, individualismul Renașterii provoacă o tensiune între individual și universal, între contingență și valoare, conflict aplanat de artă prin ipostazarea accidentalului „fapt înlesnit de Renaștere prin descoperirea naturii și prin corespunzătoare concepție panteistă... Panteismul și naturalismul Renașterii, atribuind o virtute expresivă oricărui amănunt al naturii, a validat arta cu funcțiunea de a umple amintita prăpastie dintre contingență și valoare, dintre individual și universal” (pag 6 și 8). Cu aceeași funcțiune a fost investit și clasicismul francez.

Conflictul viitor naște din însăși propriile condiții ale artei care, devenită autonomă, pierde din substanță, cade în alexandrinism. Noul dezechilibru ia forma conflictului natură-spirit. O încercare de conciliere oferă Vico, urmează apoi soluția Kantiană în care anularea tensiunii se face tot pe tărâmul artei, aceasta reprezentând „lucrul naturii în om”, de unde apropierea dintre întocmirea organică (lumea organismelor la care se raportează judecata teleologică) și întocmirea artei (la care se raportează judecata de gust). O sinteză similară oferă și Goethe, pentru care dezvoltarea organică și a artei sunt creșteri lăuntrice.

Conflictul actual e cel dintre civilizație și cultură, deschis de dezvoltarea neobișnuită a tehnicii moderne, care a înfrânt astfel paralelismul cu efectele celorlalte valori. Prezentul conflict se aplanează tot de artă, prin noțiunea de muncă, actul creației artistice fiind munca. Edgar Poe în „Filosofia compoziției” pune accentul, nu pe inspirație, ci pe contribuția muncii; la fel Rodin, Valery care inscrie artistul în tipul lui *homo faber*. Astfel se trasează „puntea de omogenitate între civilizație și cultură”. În estetica românească, punctul de vedere e susținut de d. T. Vianu.

În cadrul tensiunii actuale (civilizație—cultură), se situează, spune d. E. Papu, dualismul dintre *plăsmuire* și *cunoaștere*. Acești doi termeni, în jurul cărora se grupează atitudinile artistice ale vremii noastre, formează obiectul lucrării d-lui Papu.

Această alternativă (creație—cunoaștere) care în cultura modernă a căpătat un deosebit accent mai ales în câmpul artei, e urmărită de autor, într'un șir de eseuri, în câteva momente și aspecte pregnante: la „Omul pre-rafaelită”, în „Spiritul literaturii italiene”, în „Ideile lui Rilke despre artă”, în opera lui Kleist, în expresiile a două tipuri distincte de cultură „Faust și meșterul Manole”, în arta populară etc... Dacă uneori cele două modalități alternează, alteori însă, în epocile mari de artă (Renaștere, Romantism, în „arta post-filosofică”) ele se contopesc într'o încordare spre perfecțiune.

1) Editura Casa Școalelor, 1943, 135 pagini.

1) Ch. Lalo: *Introduction à l'esthétique*, Ed. 1912, pag. 126 și încheierea dela pag. 133.

2) pag. 45-53.

3) *Definiția artei populare — noi precizări și Explicarea structurală a artei populare*, pag. 55-82.

4) Problema e însă dezbătută în acest sens într'o lucrare anterioară a d-sale

5) *Problema clasificării artelor*, pag. 83-107.

Analizele d-lui Papu sunt interesante, iar sugestiile uneori fructuoase (și ne pare rău că trebuie să trecem aici prea repede peste ele), totuși gândirea d-sale pare a sărăci conceptul despre artă admis în general în domeniul filosofiei artei (în care se află angajată și lucrarea d-lui E. Papu), după care arta e un fel de cosmos, o plenitudine în care se află angajate puterile sufletului întreg. Din ea nu poate lipsi un sens universal; ca și filosofia, dar pe căile proprii ale intuiției și fantaziei, este și opera de artă o fereastră spre absolut, un avânt spre transcendent. Așa au conceput-o atâția din cei ce au filosofat asupra ei: Schopenhauer, Hegel, Schelling, Novalis etc. etc. Simplul imbold spre făurire (cum îl prezintă d. Papu)¹⁾ e lipsit de sufletul acestei căutări și poate însemna simplu joc de senzații, deci un chip de artă minoră. Este drept că d-l Papu indică momentele de alianță ale cunoașterii cu făurirea ca momente de mare artă (Renașterea, arta „post-filosofică”), dar atunci

1) La pag. 126 vorbește chiar de „opozitie” între plasmuire și cunoaștere.

simpla făurire o denunțăm mai de grabă ca pe o sărăcire a conceptului de artă, și deci nu vom face dintr-o deficiență, o modalitate a artei.

Cartea d-lui Papu frământă însă multe idei, face interesante și sugestive apropieri, de aceea un cronicar nu se poate limita la rezervele cu care o întâmpină. Indicăm în treacăt și cam la întâmplare câteva din interesantele d-sale analize și apropieri: rădăcina comună a poeziei și filosofiei d-lui Blaga, amândouă fiind forme ale plasmuirii, căci dată fiind opreliștea „cenzurii transcendente”, poezia și filosofia nu revelează nimic (nu năzuiesc spre cunoaștere), ci au numai a potența misterul; pătrunzătoarea analiză a elementului de creație în filosofie; „Mysterium tremendum” în lirica română; caracterul „artei post-filosofice” etc.

Chiar dacă vezi unele lucruri puțin diferit (și am indicat numai una din opiniile noastre contrarii), lucrarea d-lui Papu oferă un prilej de substanțială lectură, prilej rar în eseistica noastră actuală.

LICU POP

Poezie și artificialitate

Există în tensiunea sufletească a poezilor epoci de adevărată relaxare a elanului creator, de care ei nu sunt prea dispuși să-și dea seama. Tocmai de aceea continuă să creeze; mai bine zis, să contrafacă un material sufletec mort dinainte. E vorba aci de un proces sufletesc foarte simplu. Secătuirea elanurilor, corupția parfumurilor, veștezirea culorilor, toate acestea intervin cu necesitate într-o carieră poetică, însă scapă, indeosebi, vigilenței critice a poetului. Mai ales, nu iau în considerare acest lucru aceia care publică pe nerăsuflăte, totul, cu intenția de a-și impresiona contemporanii printr'un simulacru de fecunditate.

De altfel, aproape toate operele ce se publică par la început impresionante, dintr'o foarte firească slăbiciune spirituală și sentimentală. Mai târziu, o atentă și liniștită parcurgere a operei, ne îngăduie să spunem că ceea ce înainte ni s'a părut înaltă tensiune sufletească nu e decât palidă melodie sentimentală, iar ceea ce s'a arătat ca meșteșug artistic e doar rutină.

Există, în multe cărți de poezie, astfel de pagini veștede, locuri virane necercetate de nicio fantomă de gând, expresii periferice oricărei simțiri mai de preț.

Luăm la întâmplare o carte cu versuri (fără nicio judecată), „Împlinire” de Ion Pillat. Titlul vrea să fie semnificativ, însă semnificația lui e știrbită de o leacă de ironie. Împlinirea e numai pe jumătate; ici-colo, pefeții sunt de carton, încât se aude răsuflarea vântului dăunător, pe-afară. De sigur sonetul e un gen dificil și suportă, cu predilecție, tensiuni calme. În privința aceasta e, poate, un instrument reușit pentru lirica lui Ion Pillat cu orchestrații mai domoale; nimic de zis. Ion Pillat e incontestabil un maestru al formelor celor mai diverse, depășite totdeauna. Dar sunt parcă în opera sa momente de oboseală (sau de sterilitate?), când inspirația lasă loc simțurilor sau reflexiunii și atunci

se naște pastelul ori o filosofare banală. Aceste producții se caracterizează printr'o atitudine indiferentă spectaculară, și fac impresia unei reușite schițe în creion.

Chiar în frecvențele cazuri când poetul trece desculț prin deșertul banalității, el scrie permanent, versifică orice, dintr'o deprindere insistentă sau din voința de a dibui forme nouă. Tot ce scrie în aceste momente îi apare realizat, fără să observe lipsa de fervoare lăuntrică. De aici, apoi, acele producții artificiale și decolorate, pe care nu are îndrăzneala să le arunce în sertar.

Mulți cred că poezia este numai un joc și de aceea țin să aprecieze orice fel de poezie; și prețuesc mai ales poezia care întradevăr este numai un artificiu, o dantelărie fină prin care se străvede monotonia iremediabilă a sufletului. Dar poezia adevărată este o experiență sufletească de adâncime, care înlănțue și descătușează în același timp, eliberează. O astfel de poezie se scrie destul de rar, chiar în vieța unui poet mare.

Dacă poezia e numai expresia unui joc artistic, ea nu interesează, nu câștigă aderențe. Jocul, prin definiție, e simplu și psihologic, e explicat ca un divertisment.

Spiritele mature și complexe resping expresia „purismului” ca pe o absurditate contagioasă. Lipsa ideilor și a adâncimii sufletești nu-i scuză pe acești amanți ai inutilității și aerul lor bastard provoacă o aversiune intensă. O atitudine cum e aceea exclusiv estetică nu poate fi menținută decât cu excluderea din artă a întregului conținut de umanitate, de idei, de sentimente.

Ori asta ar fi tocmai neglijarea funcțiilor esențiale ale artei care — în plină criză de misticism al tenebrelor — se refugiază în jocuri puerile de imagini și în complicații sintactice.

VICTOR FLEA

Ion Goschin : Catalog critic

Noua carte a lui Ion Goschin se intitulează: *Catalog critic al picturii române contemporane*. I. Goschin a publicat până acum un studiu de estetică: *Principii în artă* și un volum de cronici literare și artistice. *Catalogul critic* este, după cum îl arată și numele, înșirarea alfabetică și o succintă caracterizare a tuturor mânuitorilor de penel. Notăm că este prima lucrare în acest gen, la noi. *Catalogul critic* aduce o reală contribuție la studiul artei plastice românești contemporane, prin verificarea posibilităților de creație ale fiecărui artist. Catalogul începe cu artista Acontz Nutzi și sfârșește cu pictorul Șt. Zainea

În două, trei rânduri, fiecare artist este caracterizat, arătându-i-se mijloacele de expresie, viziunea personală a lumii, conținutul ideativ al operei, concepția artistică, efectele de cromatică și perspectivă, simțul liniar al desenului, diversele tonuri sumbre sau luminoase, armonia și construcția planurilor, puterea de sugestie și zona de influență directă asupra urmașilor. Compozițiile cu efecte decorative sau de ansamblu, catalogarea pe genurile plastice existente, siguranța sau dibuirea tehnicii artistului, perfecțiunea sau neglijența formală, concentrarea și diluarea subiectului, atitudinile forțate sau sincere, clișeul retrograd sau natura moartă, creația majoră și minoră, artificialul narațiunii sau expresivitatea întregului și în sfârșit carența sau existența vocației plastice. Cam acestea sunt obiectivele plastice discutate de I. Goschin.

Intuirea artistului este sumară, dar în același timp cuprinzătoare. *Catalogul critic* este un fel de istorie a plasticei contemporane românești. Ca să înțelegem modalitatea de acceptare sau respingere a creației plastice de către I. Goschin, trebuie să cunoaștem în prealabil credințele artistice ale autorului.

După I. Goschin, opera de artă este un principiu superior care nu se destăinuiește profanului. Este nevoie de anume ritual și inițiere pentru înțelegerea muncii creatoare. Profanul trăiește în biologie și în consecință efectele spiritului sunt la el reduse. I. Goschin motivează această realitate cu existența confuzie dintre raportul averii materiale și cea a frumosului, în concepția populară. Frumosul este o avere în sine, o bogăție a spiritului și, adăugăm, de pe urma căruia se resimte și organismul fizic. Arta este expresia spiritului, impresionează sufletul contemplatorului, transfigurând entitatea fizică într-o ideală finalitate psihică.

Singură realitatea nu produce artă decât în măsura în care este transfigurată artistic. Concepția este adevărată și trebuie mereu subliniată, pentru a respinge mediocritatea și insuficiența talentului din sânul manifestărilor plastice: „Colorile și liniile din care este compus un tablou artistic nu au vreo importanță deosebită, luate în ele însăși, toată valoarea și semnificația înaltă pe care o capătă tabloul purcede exclusiv din modul cum artistul a știut să le combine spre a crea imaginile care transfigurează natura, transformând-o în element sufletesc. Materialitatea tabloului capătă astfel viață și devine element sufletesc numai din momentul acestei transfigurări”. „Arta nu urmărește deci o imitație servilă a naturii, ci ea se servește de imaginile sugerate de natură spre a crea condițiile prielnice ale afirmării noastre spirituale. În acest scop, arta corijează natura, modelând-o în sensul năzuințelor noastre și mijlocind astfel contactul dintre viață și aspirațiile sufletești. Arta este puntea care leagă idealul de real, visul de realitate. Și tocmai semnificația

simbolică sau sensul figurat pe care îl capătă natura în creațiunea artistică, prin transfigurare, legitimează adevărul din funcțiunea operei de artă, care devine prin aceasta o realitate sufletească proprie”.

Frumosul este prezența spiritului, definiție justă, traducându-se în fapt prin depășirea biologicului pur și ancorarea în domeniul spiritului, localizat dincolo de granițele materiei. Opera de artă se naște prin dorința omului de a-și prelungi „viața dincolo de fizic”, deci o pronunțată „tendință de evadare în spirit”. Trăirea artistică este mai bogată în surprize decât viața terestră și în cadrele artei, ființei umane îi sunt deschise orizonturi mai largi de percepție. Atunci realitatea este întreagă, în esența ei, faptele sunt organic incorporate în finalitatea operei de artă. Și ca un necesar corolar, semnăm cu bucurie următoarea afirmație: „Pe drept cuvânt s'a spus deci că în artă este mai multă realitate decât în realitatea concretă”.

Arta este viață, cu regulele ei specifice, corectând natura după forța talentului artistului. Dincolo de sensul ei estetic, arta are un rol social și educativ, deci o funcțiune pedagogică. Vreau să amintesc, fără nicio intenție detractoare, influența estetice a lui Titu Maiorescu asupra gândirii plastice a lui Ion Goschin. În momentul când autorul nostru afirmă că „nu toate lucrurile din natură sunt deopotrivă de sugestive, artistul va alege și reda în opera sa pe cele cu ajutorul cărora se poate exprima mult prin puțin, ele constituind surse de infinite rezonanțe sufletești”, cine nu recunoaște prezența spiritului măiorescian în acest fragment? Și acum o idee vecină cu gândirea criticului francez H. Taine: „Deși creația de artă este profund personală, fiind condiționată de sensibilitatea proprie a artistului creator, totuși, mediul social în care trăiește și se manifestă artistul are o influență hotărâtoare în determinarea operei de artă. O societate mediocră nu va face niciodată să se nască din sânul ei artiști de valoare și din contra, una rafinată și exigentă va stimula și face să se ascute simțul artistic în mod deosebit”.

Încă un exemplu semnificativ care trădează sensibilitatea artistică a lui Ion Goschin. „În literatură, metaforele sau figurile de stil nu sunt altceva decât cuvinte sau fraze sugestive prin care intuim sensul larg al lucrurilor la care se referă. În desen, linia întinsă, care sugerează zarea largă a orizontului, exprimă destinderea sau calmul sufletesc; linia înaltă exprimă eleganța, linia curbă, grația; cea paralelă sau simetrică, armonia; linia frântă, încrucișată sau dispersată exprimă ideea de tragic sau de dramatic. Spre a ne sugera sentimentul de neliniște sau de tumult sufletesc, artistul ne va înfățișa imaginea valurilor infuriate ale mării sau furtuna; pentru avântul sau elanul sufletesc, o șarjă de cavalerie; pentru grandios și măreț, forme și volume de proporții neobișnuite”.

* *

Cunoscute fiind credințele artistice ale autorului, vom purcede la modalitatea judecării, la scopului ultim al operei de artă și la înțelegerea actualei situații a picturii românești. Scopul artei — așa cum îl formulează Ion Goschin — este realizarea idealului, fiind în același timp o construcție „unitară și veridică”. Sublinierea este a autorului, prin care înțelege fundația tuturor categoriilor de artă: „Arta celor vechi, în special sculptura greacă, caracterizată prin frumu-

sefe calmă și rece, are ca principiu predominant unitatea, cea modernă, din contra, este mai realistă, având mai pronunțată tendința spre viață, prin accentuarea veridicului. Arta perfectă însă consistă în echilibrul desăvârșit dintre unitate și adevăr sau veridic”.

Imi place să amintesc aici o idee a lui Ion Goschin, care este și o profesiune de credință personală. Arta trebuie să fie prin excelență *esență*. Prin aceasta înțeleg să resping orice carte neînchegată organic, diluată; unde romancierul urmărește un pronunțat scop comercial. Arta fiind esență (Camil Petrescu pornind dela o sugestie a lui Gh. Călinescu o numea *substanță*. De aici frecventul termen al literaturii române contemporane denumit substanțialism) sau dacă voiți sintetiză, ea trebuie să fie ceva *tare*, o unitate desăvârșit concentrată; deci economia internă și externă a operei de artă trebuie respectată cu strictă sfințenie. Orice lucru de prisos într-o carte sau tablou, coincide cu ineperea săvârșirii păcatului artistic.

În ce privește pictura românească, arătătorul ceasului critic al lui Ion Goschin, la această sbuciumată oră, arată următoarea situație. Arta plastică modernă și contemporană manifestă predilecție deosebită pentru culoare. Gustul pentru armonii cromatice se observă aproape la toți pictorii români contemporani. Nu pot spune că este un defect, după cum nu înțeleg de ce ar fi o calitate prețioasă. În pictură interesează în primul rând linia. O pictură mediocră, dacă este bine desenată, este salvată din ghiarele pierzării. În acest sens amintesc existența așa numitului *Grup grafic* (Tania Baillyre, Paul Constantinescu, Gh. Căglacoff, V. Dobrian, Dimitriu Nicolaide, Marcel Olinescu etc.), care se depărtează conștient de culoare, urmând calea gravurii și a desenului pur. Intenția este nobilă și uneori avem fericita ocazie să constatăm o puternică realizare artistică. Este cazul lui V. Dobrian, desenator autentic, cu cel puțin suficientă expresivitate artistică, deși I. Goschin îi contestă tocmai

acest lucru. Apoi situația lui Marcel Olinescu care, folosind puterile bogate ale folklorului, realizează compoziții și gravuri de valoare și nu văd nimic primejdios în accentuarea anecdoticului, fapt pe care-l condamnă Ion Goschin. Personal nu sunt avocatul *Grupului grafic*, iar rândurile de mai sus mărturisesc numai o constatare.

Al doilea caracter al picturii românești contemporane este *simțul naturii*, deci pronunțata predilecție spre peisaj și în special pentru cel verde. Orice pictor care se respectă își are peisajul său. Întotdeauna peisajul este un exercițiu, o vrednică ucenicie spre marile compoziții plastice; care însă lipsesc din pictura noastră contemporană. Acesta coincide cu sensul negativ al plasticei noastre actuale.

Exagerata preocupare de tehnică, nu constituie un pericol pentru pictura autohtonă, pentru că nu trebuie să uităm că niciodată un artist român n'a mers prea departe cu rafinarea mijloacelor de expresie. Dacă totuși se găsește un astfel de caz, el trebuie remarcat, căci întotdeauna arhitectonica operei de artă răspunde la numele de muncă, deci o remarcabilă conștiință profesională. Prefer un pictor care se pierde în exagerate exerciții formale, bineînțeles atunci când nu recurge la obscenități și elucubrații, fără nicio legătură cu arta veritabilă. Emotivi avem destui, ne lipsește însă arta plastică cerebrală. Un efort conștient este întotdeauna capabil de bogate surprize.

Urmează acum catalogul propriu zis, care nu este complet, fapt recunoscut de însuși autorul lucrării. În definitiv, nici nu-i putem cere acest lucru lui Ion Goschin, căci este numai un început. Aș putea reproduce diverse caracterizări despre anumiți pictori români contemporani, dar sunt mulțumit a trimite pe așa de rarul cititor de literatură plastică la directă lectură a *Catalogului critic*, care coincide cu o frumoasă și bogată excursie în câmpul plastice autohtone contemporane.

I. A. TEREBEȘTI

INSEMNAȚI ȘI RECENZII

Un pictor brașovean: I. D. Popovici

De atâtea ori îl văzusem cu fața lui osoasă, palidă, imbrăcat modest, un om în care numai ochii trăiau aparte cuprinși de tremurul unor vâpăi de mister.

Și câți n'au trecut pe lângă el fără să-l bage în seamă ca pe ori care ales ce se strecoară prin lume urmându-și destinul?

L-a descoperit din întâmplare colegul meu, Emil Micu, și al lui e meritul. Într-o seară m'a dus să mi-l prezinte. Am intrat într-o cameră modestă din centrul orașului, cu pereții acoperiți de patru tablouri mari în ulei. M'au izbit dintr'odată linia sigură, viguroasă, plină de mișcare și coloritul natural sub care pulsa atâtea vieți. M'am apropiat atunci sfios de pictor care încerca emoționat să deslușească în ochii mei efectul. Apoi mi-a pus în față un album mare, cu 30 de planșe, cuprinzând „Interpretări din pictura veche bizantină”, „Frize bizantine”, „Mozaicuri bizantine” și „Pictură bizantină contemporană”. Două ceasuri am contemplat opera aceasta uriașă a unui artist în legătură cu care odată și odată Brașovul își va face un titlu de glorie că l-a adăpostit între zidurile sale.

Cumpănim bine vorbele când scriem astfel: D. I. Popovici este un pictor în care Dumnezeu a sădit fără precețire harul creator.

Rareori pictura bizantină va fi ajuns la un colorit atât de variat, de viu, de grăitor și la o imbinare atât de armonică a liniei și culorii.

Dar pictorul Popovici în opera sa și-a propus să realizeze o adevărată artă bizantină, înlăturând toate elementele streine care o impestriau, aduse de pictori nepricepuți și ignoranți. De câtă importanță e acest lucru, e destul să ne amintim că aproape toate bisericile noastre sunt pictate în stil bizantin.

D-l I. Popovici s'a ferit de greșala atâtor pictori în stil bizantin care credeau că pentru a da impresia de evlavie în pictura bisericască, sfinții trebuie înfățișați străvezii, fără viață, torturați parcă de izolare și renunțări.

D-l I. Popovici n'a uitat că sfinții au fost înainte de toate oameni, dar a știut să coboare în același timp pe chipul lor nimbul dumnezeirii.

Am plecat din locuința pictorului brașovean muncit de multe întrebări. Cum va fi reușit să realizeze o operă atât

de impresionantă numai cu mâna stângă, singura pe care i-a dat-o natura s'o folosească ?

Când va fi luat D-I I. Popovici să picteze o biserică, model de artă adevărată ?

Când va reintra în făgașul ei tradițional pictura lăcașurilor noastre sfinte, pe care pictorul Popovici ne-a arătat că se ridică pe culmile nebănuite ale artei ?

Ar trebui o înaltă față bisericească, sau cineva din Ministerul Cultelor să-l ia pe D-I I. Popovici din Brașovul care nu-i oferă nimic și să-i dea puțința ca prin talentul său, poate fără precedent la noi în pictura bizantină, să împingă cu un pas înainte arta românească.

Ion D. Tudorache: Penumbre

D-I Ion D. Tudorache, poetul oltean prin origine, stabilit în Brașov, este un îndrăgostit de poezie. Cum ne-am putea altfel lămuri că, abia după un an dela volumul de debut „Flori de toamnă”, tipăreste altul, „Penumbre”, găsind timp să scrie versuri în rarele clipe de răgaz pe care i le îngăduie ocupațiile tiranice ale unei conduceri administrative într'o uzină ?

Primul său volum a fost întâiu privit de critică în mod diferit. Cei mai mulți au fost de părere că d-I Ion D. Tudorache era copleșit de versul eminescian și coșbucian. Un cotidian din Capitală, sub semnătura unui critic, care păstra anonimatul, a elogiat în schimb fără inconvincție versurile d-lui Tudorache.

Ultimul volum a trecut sub tăcere și pe nedrept, dacă-l judecăm prin comparație cu cel dintâi. Fără îndoială că scrisul d-lui Tudorache se mișcă pe aceeași linie tematică și de astă dată, cultivând pastelul-idilă de accentuată culoare locală, elegia, cântecul și chiar poezia patriotică.

S'a desprins însă, în mare măsură, de apăsătoarele influențe care-i sufocau versul, evoluând spre o poezie în care poți cerceta și contribuția personală. Reminiscențe mai sunt, desigur, fiindcă e greu să scapi de ele într'un timp atât de scurt, dar putem nădăjdui ca noul volum al d-lui Tudorache să fie numai al său. Poezia „La moartea mea” e brodată pe „De-oiu adormi curând” de Eminescu, iar „Copiii”, „Războiu” amintesc pe Coșbuc și „Seară de toamnă” pe Goga.

Găsim în „Penumbre” bucăți care ne îndreptățesc să afirmăm că d-I Tudorache poate rotunji o poemă cu imagini care se mențin, un vers armonios și perfect.

„Cântec de leagăn” este plin de prospețime și frăgezime:

Nani, nani îngeraș,
Dormi pe brațe-mi fărâmiță
Cu urechi de iepuraș
Și cu ochi de veveriță.

C'a venit pitic călare
Și ar vrea să mi te fure,
Sol trimis în fugă mare
De o zână din pădure.

„Luna” este un pastel scris de un răsfățat cu aiere de ștrougar:

S'a oprit deasupra șurei
Și stă locului de-un ceas,

Cască gura prin grădina,
Fată 'n casă de pripas.

A pornit apoi agale
Ținând pas cu pasul meu,
Pe sub sălcii și răchite
Să privească 'n eleșteu.

M'am oprit, a stat și ea.
Ca o seceră tocită,
Pe oglinda apei negre
Stă de veghe, răstignită...

Dacă numai la aceste două poezii din volumul d-lui Ion D. Tudorache ne-am putea opri, tot ar merita un cuvânt de prețuire.

Vasile Gionea

Literatul

Psihologia este o știință pe cât de incertă pe atât de variată în interpretare. Există o psihologie a orășanului ca și a săteanului, a meseriașului, a profesionistului liber etc. Noi credem că există și o psihologie care este mai mult o mentalitate, un fel de-a vedea și înțelege lucrurile, a literatului. Fiecărei profesii îi corespunde o anumită configurație psihică. Astfel nu vom întâlni un comerciant, care să moară de dragul poeziei sau un burghez să înțeleagă soarta proletariatului intelectual.

A fi literat este o meserie onestă, unde poți fi latifundiar și fără calificarea certificatelor sublime sau mediocre, dela diverse școli sau universități. Literatul este un om cu inima veșnic deschisă și mereu cu sufletul aproape de semenii săi. Literatul este un curat omagiu adus sincerității. Omul are ocazie să fie măcar un moment din viața lui sincer cu sine însuși. Literatul nu minte, sau spune minciuna estetică, nu cunoaște multiplele formule de parvenire și speculă comercială, el este mereu omul cărții și al literii. Se dăruiește cu totală pasiune scrisului și crede în eterna misiune a artei, care este de origine sacră. Literatul înțelege mai bine ca oricare altul că „time is money” sau că „silence is gold”.

Literatul este un profesionist pe care nimeni nu-l trage la răspundere. Pentru a exercita această nobilă ocupație nu e nevoie numaidecât de un steril birou al populației. Fericit acela care în viața lui rămâne numai literat. Literatul înseamnă o puternică invitație la vis, cântec și viață, la prospețimea și frăgezimea imaginilor, la nostalgie și trila de privighetoare, ca și la încercarea de-a avea o viziune personală asupra lumii.

Literatul crede într'o dragoste pură, vecină cu seninătățile originare și care nu suferă chinuitoarele și dramaticele remuscări. Literatul crede în fețele pe care retina ochiului său nu le-a imprimat niciodată. O fugă continuă după ideal și asceză este esența vieții literatului veritabil. El nu-și toarce firul vieții din caerul geloziei, ci mână de altfel de impulsuri tinde spre o împăcare cu lumea.

În ciuda oricăror circumstanțe istorice, literatul este omul sincerității metafizice și al calmului seninătății originare.

I. A. Terebești

„Svârliți la pământ pe Vischer, Dessoir și Utlitz” și fiți geniali

În numărul din 13 Februarie al „Vremii”, Octav Șuluțiu) a binevoit a se ocupa într-o notă de ultima noastră carte *Probleme estetice* într'un fel care, oscilând între elogiul și observații critice, nu ne va reține aci — firește — decât pentru semnificația lui generală, dincolo de orice element personal.

Opinia criticului nostru, care trebuie să preocupe pe toți cercetătorii serioși ai științei, se poate rezuma astfel: în domeniul esteticii sau al filosofiei în genere, nu e nevoie de o prezentare a literaturii bogate a problemelor, a părerilor pro și contra, a materialului de erudiție — rezultat al strădanilor istorice, — ci numai de... efort personal, de gândire pe cont propriu, cu un cuvânt de... genialitate. În consecință — cităm din nota lui Octav Șuluțiu — „svârliți odată la pământ pe Vischer, pe Souriau, pe Dessoir și pe Utlitz și pe o sută de alții la fel și reluați pe seama voastră toate problemele” etc.

Cercetătorul să renunțe prin urmare la încadrarea sa în tradiția științifică și să devină exclusiv și ostentativ personal, să sfărâme autoritățile și să se instaureze pe sine ca idol în locul lor. Numai atunci va recolta aplauzele neprețuite ale unor anumiți critici dela noi.

Intrucât Octav Șuluțiu nu a făcut — prin această opinie — deloc un calambur, cum s'ar putea crede, suntem nevoiți a o denunța ca pe o adevărată aberație de metodă și ca pe o expresie a celui orgoliu pe care-l împărtășesc — în cadrul publicisticii noastre tot mai mult — atâtea genialități de o clipă.

Este nevoie să se spună odată răspicat că știința nu e preocupare impresionistă efemeră, ci metodă, prudență, încordare îndelungă, respect pentru înaintași, solidaritate între gânditori, nu numai opoziție, și că există o etică a omului de știință pentru care adepții creațiilor exclusiv „personale” nu pot avea nicio înțelegere.

Dar problema depășește cadrul acestei note, fiind de un interes mult mai larg decât s'ar putea crede și de aceea ne propunem să revenim cu prilejul unei tratări metodologice generale.

Al Dima

Cronica dramatică

Vineri, 18 Februarie, Gruparea dramatică universitară din localitate a dat a doua reprezentație a stagiunii în curs. S'a jucat *Lăutarul din Cremona* de François Coppée, *Cererea în căsătorie* de Cehov și *Al patrulea perete* de Luigi Bonelli; deci o melodramă pentru incurabili sentimentali de totdeauna, o comedie pentru toată lumea și o altă ce oferă și puțină substanță de gândire. Ținând seama de toate circumstanțele (teatru de diletanți, public, calitatea literară — măcar în partea cea mai mare — a pieselor), credem fericită alegerea făcută de d-l Papilian.

Suntem numai la al doilea spectacol dat de gruparea amintită și mărturisim că am început să ne simțim legați de ea, ba chiar să credem că Sibiul nostru își are acum trupa lui permanentă de teatru — contrar ideii preconcepute cu care am întâmpinat genul acesta minor de teatru (minor în sensul că nu e teatru de profesioniști).

Despre meritele direcției de scenă am scris în cronica noastră anterioară, cu prilejul primului spectacol. Menținem și pentru acum acele cuvinte de bună prețuire.

Câteva cuvinte pentru interpretării rolurilor. D-l Octav Popa, despre care în cronica anterioară am putut numai cu greu spune și puținul bine ce am spus, ne-a făcut de astădată, în rolul titular din „Lăutarul din Cremona”, o prea plăcută surpriză. Și-a debitat rolul cu căldura și pasiunea respectivă rolului, ajutat de o voce chiar muzicală.

Un trio omogen în privința calității interpretării ne-a oferit direcția de scenă în comedia lui Cehov (d-ra V. Pescariu, d-nii Zaharia Pop și T. Rusu). Alegerea interpretărilor, *viziunea rolurilor* — mă refer în special la rolul construit caricatural al d-lui Pop — *tempo-ul* jocului, făcute cu, respectiv, pricepere, justețe și nerv (mă refer aci la d-ra Pescariu). Unele mici retușări în pantomimă sperăm că se vor face în reluările anunțate, punându-se astfel accentul mai mult pe interiorizare.

În comedia ultimă (Al patrulea perete), o soacră „trup și suflet” a fost d-ra Aurora Mureșan. Unde a găsit d-l Papilian această autentică actriță? Au jucat bine d-rele V. Gui și V. Blănaru; anemic, într'un rol destul de șters, d-ra L. Carageanu. Joc inteligent d-l Odeșteanu, un „paznic” verosimil ne-a dat d-l George Constantinescu, cam afectat d-l G. Rednic, în orice caz nu prea nuanțat (rezervele ce facem nu echivalează însă cu o condamnanță totală a jocului d-sale).

Licu Pop

Elisabeta Costea: Insemnările unei refugiate

Doamna Elisabeta Costea și-a adunat în volum „insemnările” publicate în săptămânalul *Ardealul* din București și a sporit astfel cărțile care comunică amarul zilelor de refugiu al celor ce și-au părăsit rosturile și căminurile din nordul Transilvaniei. Schițele acestea, vioaie și ușoare, dar totdeauna încălzite de raza unui sentiment, se așează între proza literară și articolul de ziar. N'au nimic din stăruința și armătura unui articol de ziar, care năzuiește să convingă cu orice preț, și nu se mulțumesc să lase frâu liber fanteziei. Impresiile au un domeniu limitat, ales cu voință, iar exprimarea lor afectează de fiecare dată sensibilitatea morală a cetitorului. Ici o notă de duioșie, colo o revoltă ținută în frâu, iar alteori fulgurarea unui gând care agită sufletul de femeie al autoarei. Totul comunicat spontan, fără adâncime și fără mult artificiu, însă cu un dar remarcabil al exprimării.

Faptul ar putea îndemna pe d-na Costea să stăruie, cultivându-și aceste aptitudini pentru noi valorificări.

Olimpiu Boitoș

Redacționale

Am rugat și altădată pe colaboratorii noștri să binevoiască a ne trimite manuscrise legibile. Nu se poate pretinde unui Comitet de redacție să facă oficiu de descifrator de hieroglife. Dar mai este și Tipografia, care nu primește decât manuscrise care pot fi cetite ușor și repede.

Invităm deci încăodată pe toți colaboratorii acestei reviste să binevoiască a trimite numai manuscrise legibile, de preferință scrise la mașină.

De asemenea, o filă de manuscris să aibă text pe o singură pagină.

Bibliografie

- Nicolae N. Condeescu**, *Al. Odobescu și „scenele” sale „istorice”*. Craiova, Scrisul Românesc, 1943.
- George Togan**, *Ne cheamă Ardealul*. Cântarea pătimirii din urmă. București 1944.
- Gabriel Țepelea**, *Nuvela*. „Cartea Refugiatului Ardelean”. București, Fundația „Regele Mihai I”.
- Ronsarda Castro**, *Marea împăcare*. Editura „Ramuri”, Craiova.
- Almanahul cooperativelor „Plugarul” din Ardealul de Nord**. 1944.
- Almanahul ziarului Bucovina**, pe anul 1944. Cernăuți.
- Constantin Giurescu**, *Studii de istorie socială*. Editura „Universul”, București 1943.
- Gabriel Drăgan**, *Istoria literaturii române*. Editura „Vatra” București.
- Pavel Ion Ștefan**, *Cruci de foc*. Poeme de războiu. Turnu-Severin.
- Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor**, *Expoziția documentară: Invățământul practic*. Octombrie 1943.
- In editura „Casa Școalelor”:*
- Ștefan C. Ioan**, *Amintiri*.
- Nicolae Petrescu**, *Primitivii*.
- Paul Sterian**, *Războiul nevăzut al lui Paisie cel Mare*.
- I. M. Răureanu**, *Povestiri morale*.
- Mircea Florian**, *Reconstrucție filosofică*.
- Al. Popescu-Telega**, *Cervantes. Vieța și opera*.
- Ovid Densusianu**, *Vieța păstorească în poezia noastră populară*.
- Victor Eftimiu**, *Priviri peste veacuri*.
- Caterina Talaz**, *Floare mică*. Poeme pentru școlari.
- Gândirea**. București. Ianuarie, Februarie 1944.
- Revista Aron Pumnul**. Cernăuți. Anul II, Nr. 2.
- Muncitorul Român**. București. Ianuarie 1944.
- Observatorul Social-Economic**. Brașov. Nov.—Dec. 1943.
- Revista Bucovinei**. Cernăuți. Ianuarie 1944.
- Revista Fundațiilor Regale**. București. Februarie 1944.
- Țara Visurilor Noastre**. Timișoara. Ianuarie, Februarie 1944.
- Saeculum**. Sibiu. Ianuarie—Februarie 1944.
- Ramuri**. Craiova. Noembrie—Decembrie 1943.
- Dacoromania**. Sibiu. Volumul X, partea II-a.
- Vremea**. București. Februarie 1944.
- Basarabia Literară**. Chișinău. Februarie 1944.
- Bucovina Literară**. Cernăuți. Februarie 1944.
- Cetatea Moldovei**. Iași. Februarie 1944.
- Societatea de Mâine**. București. Ianuarie 1944.
- Gând și Slovă Oltenească**. Craiova. Februarie 1944.
- Vieța Universitară**. Sibiu. 30 Ianuarie, 10 Februarie 1944.
- Preocupări Universitare**. București. Februarie 1944.
- Ogorul Școlii**. Turda. Ianuarie—Februarie 1944.
- Cele Trei Crișuri**. București. Ianuarie—Februarie 1944.
- Carpații**. Sibiu. 15 Februarie 1944.
- Cronicar**. Cernăuți. Ianuarie 1944.
- Vieța Basarabiei**. București. Ian.—Febr. 1944.
- Cultura Creștină**. Blaj. Octombrie—Decembrie 1943.
- Revista Institutului Social Banat—Crișana**. Timișoara. Nov.—Dec. 1943.
- Transilvania**. Sibiu. Ianuarie 1944.
- Familia**. București. Ianuarie 1944.
- Prietenul Copiilor**. Craiova. Februarie 1944.
- Gând Prahovean**. Ploiești. Ianuarie—Februarie 1944.
- Timocul**. București. Anul X, caietul IV.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL IV, Nr. 3.

Martie 1944.

SUMARUL

Grigore Popa : Tristă graniță, bolnavă (versuri)	Pag.	81
P. Drăghici : Probleme de literatură românească	"	82
Zorica Lațcu : Inviere (versuri)	"	85
Gherghinescu Vania : Răsplata. — Rug (versuri)	"	86
Victor Papilian : Poezie (nuvelă)	"	87
I. V. Spiridon : Spovedaniile unui copil al veacului (versuri)	"	92
Vasile Gionea : Răspântle (nuvelă)	"	95
Victor Felea : În orașul vechiu. — Psalm (versuri)	"	102
George Pioraș : Aștept mereu o clipă (versuri)	"	103
Grigorie T. Marcu : Un istoriograf transilvan: Ioan Lupăș	"	104

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Olimpiu Boitoș : Realități basarabene	"	107
--	---	-----

GÂND ȘI FAPTĂ

Gheorghe Stoica : Institutul de cercetări economice și sociale dela Brașov	"	111
--	---	-----

CRONICI

Licu Pop : Cărți de estetică (Al. Dima, Probleme estetice. — E. Papu, Soluțiile artei în cultura modernă)	"	114
Victor Felea : Poezie și artificialitate	"	116
I. A. Terebești : Ion Goschin, Catalog critic	"	117

INSEMĂRI ȘI RECENZII

Un pictor brașovean: I. D. Popovici. — Ion D. Tudorache: Penumbre (Vasile Gionea); Literatul (I. A. Terebești); „Svârliți la pământ pe Vischer, Dessoir și Utitz” și fiți geniali (Al. Dima); Cronica dramatică (Licu Pop); Elisabeta Costea: Insemnările unei refugiate (Olimpiu Boitoș); Redacționale.

EXEMPLARUL LEI 80.—

Cap 9/11/1944 918.

